<u>અસ્વીકરણ</u>: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઇ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

<u>DISCLAIMER:</u> The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

==

કમલા પ્રસાદ ખેતાન

વિરુદ્ધ

ભારત સરકાર

(અને સંલગ્ન અરજીઓ)

(મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિ એસ. આર. દાસ, ન્યાયમૂર્તિ જાફર ઇમામ, ન્યાયમૂર્તિ એસ. કે. દાસ, ન્યાયમૂર્તિ ગોવિંદા મેનન અને ન્યાયમૂર્તિ એ. કે. સરકાર)

ઔદ્યોગિક ઉપક્રમ, કેન્દ્રીય સરકાર દ્વારા નિયંત્રણ – અધિસૂચિત આદેશ દ્વારા સંચાલન હસ્તગત કરવું – અન્ય આદેશ દ્વારા આવા આદેશમાં સુધારો – વૈધતા – 'તેવી જ શરતો' (લાઈક કન્ડિશન્સ) નો અર્થ – નિયંત્રકની નિમણૂક – સદ્ભાવના (બોના ફાઇડ્સ) – ધ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ (ડેવલપમેન્ટ એન્ડ રેગ્યુલેશન) એક્ટ (૬૫/૧૯૫૧), ૧૯૫૩ ના સુધારા અધિનિયમ ૨૬ દ્વારા સુધાર્યા મુજબ, કલમો ૧૮એ, ૧૫, ૧૬ – જનરલ કલોઝીઝ એક્ટ (૧૦/૧૮૯૭), કલમ ૨૧.

તાજેતરના એક અધિસૂચિત આદેશ તારીખ ૮ નવેમ્બર, ૧૯૫૫ દ્વારા, ભારત સરકારે 'ધ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ (ડેવલપમેન્ટ એન્ડ રેગ્યુલેશન) એક્ટ, ૧૯૫૧' ની કલમ ૧૮એ(૧)(બી) હેઠળ કેટલીક શુગર મિલોનું સંચાલન એક વર્ષ માટે હસ્તગત કર્યું અને તે એક નિયંત્રક (કંટ્રોલર) ને સોંપ્યું. આ પગલાં પહેલાં અધિનિયમની કલમ ૧૫ હેઠળ તપાસ કરવામાં આવી હતી અને કેન્દ્રીય સરકાર સમક્ષ એવી સામગ્રી ઉપલબ્ધ હતી જેના આધારે તેનો એવો અભિપ્રાય બન્યો હતો કે સંચાલન એ રીતે ચલાવવામાં આવી રહ્યું હતું જે ઉપક્રમ અને જાહેર હિત માટે અત્યંત નુકસાનકારક હતું. ૭ નવેમ્બર, ૧૯૫૬ ના રોજ, આ આદેશમાં સુધારો કરીને નિયંત્રકના સંચાલનનો સમયગાળો વધુ બે વર્ષ માટે લંબાવવામાં આવ્યો. અરજદારો વતી એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે સુધારાત્મક આદેશ જારી કરવામાં આવ્યો તે પહેલાં અધિનિયમની કલમ ૧૮એ(૧)(બી) ની જરૂરિયાતો સંતોષાઈ ન હોવાથી આ સુધારો અમાન્ય હતો, અને ગમે તે સંજોગોમાં, તે જ વ્યક્તિની અધિકૃત નિયંત્રક તરીકેની નિમણૂક સદ્ભાવનાપૂર્વકની ન હતી.

મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિ એસ. આર. દાસ, ન્યાયમૂર્તિ જાફર ઈમામ, ન્યાયમૂર્તિ એસ. કે. દાસ અને ન્યાયમૂર્તિ ગોવિંદા મેનન અનુસાર ઠરાવવામાં આવ્યું કે —

'ધ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ (ડેવલપમેન્ટ એન્ડ રેગ્યુલેશન) એક્ટ, ૧૯૫૧' ની કલમ ૧૮એ ને તે જ અધિનિયમની કલમ ૧૫ અને ૧૬ ની સાથે વાંચતા અને તેનું યોગ્ય અર્થઘટન કરતા એ બાબતે કોઈ શંકા રહેતી નથી કે કલમ ૧૮એ ના પેટા-કલમ (૧) ના ખંડ (બી) માં ઉલ્લેખિત તપાસ અને ગેરવહીવટ સંબંધિત બે શરતો એવા સમયગાળા સાથે સંબંધિત હોવી જોઈએ જ્યારે ઉપક્રમનું સંચાલન કાનૂની રીતે તેના માલિક પાસે હતું; અને એકવાર આ શરતો અસ્તિત્વમાં હોવાનું જણાય અને સરકાર દ્વારા સંચાલન હસ્તગત કરી લેવામાં આવે, તો તે શરતો પોતાના સ્વભાવથી જ ત્યાં સુધી અસ્તિત્વમાં રહે છે જ્યાં સુધી સંચાલન ફરીથી માલિકને પરત સોંપવામાં ન આવે. તેથી, સુધારાત્મક આદેશ પણ એ જ શરતોનું પાલન કરે છે જેને આધિન મૂળ આદેશ કરવામાં આવ્યો હતો.

જ્યારે આ કલમ હેઠળના કોઈ અધિસૂચિત આદેશમાં જનરલ ક્લોઝીઝ એક્ટની કલમ ૨૧ ના પ્રયોગ દ્વારા સુધારો કરવાનો હોય, ત્યારે પાછલી કલમમાં ઉલ્લેખિત 'તેવી જ શરતો', જેને આધિન આવો સુધારાત્મક આદેશ હોવો જોઈએ, તે 'ધ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ (ડેવલપમેન્ટ એન્ડ રેગ્યુલેશન) એક્ટ, ૧૯૫૧' ની કલમ ૧૮એ(૧)(બી) માં ઉલ્લેખિત તપાસ અને ગેરવહીવટ સંબંધિત બે શરતો છે.

સ્ટ્રોબોર્ડ મેન્યુફેક્ચરિંગ કો. વિરુદ્ધ ગટ્ટા મિલ વર્કર્સ યુનિયન, (૧૯૫૩) એસ.સી.આર. ૪૩૯, ને પ્રસ્તુત કેસમાં બિન-લાગુપાત્ર ઠરાવવામાં આવ્યો.

નિયંત્રક તરીકે કોઈ યોગ્ય વ્યક્તિની નિમણૂક કરવી તે સંપૂર્ણપણે કેન્દ્રીય સરકારની સત્તાનો વિષય છે, અને જ્યાં સુધી કોઈ નિમણૂક કાયદાના આશયથી વિપરીત કોઈ છૂપા ઉદ્દેશ્યથી કરવામાં આવી હોવાનું સાબિત ન થાય, ત્યાં સુધી તેની સદ્ભાવના સામે સવાલ ઉઠાવી શકાય નહીં.

પરિણામે, પ્રસ્તુત કેસમાં, મૂળ અધિસૂચન અને તેનો સુધારો બંને કાયદાની દ્રષ્ટિએ વૈધ હતા.

ન્યાયમૂર્તિ સરકારે ઠેરવ્યું કે —

જનરલ ક્લોઝીઝ એક્ટની કલમ ૨૧ માં ઉલ્લેખિત 'તેવી જ શરતો', જ્યારે તેને 'ધ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ (ડેવલપમેન્ટ એન્ડ રેગ્યુલેશન) એક્ટ' ની કલમ ૧૮એ પર લાગુ કરવામાં આવે ત્યારે, તેનો અર્થ તે પેટા-કલમ (૧) ના ખંડ (બી) માં ઉલ્લેખિત બે શરતો હોઈ શકે નહીં કે જેના સંતોષાયા બાદ કેન્દ્રીય સરકારને અધિસૂચન જારી કરવાનો અધિકાર મળે છે, પરંતુ તેનો અર્થ તે કલમની પેટા-કલમ (૨) માં ઉલ્લેખિત શરત હોવો જોઈએ, જેને આધિન રહીને જ અધિસૂચન જારી કરવાના અધિકારનો પ્રયોગ કરી શકાય છે, એટલે કે, કોઈ અધિસૂચિત આદેશ પાંચ વર્ષથી વધુ સમય માટે અમલમાં રહી શકે નહીં; અને પરિણામે, પ્રશ્ન હેઠળનો સુધારાત્મક આદેશ જેણે તે શરત સંતોષી હતી તે કાયદાની દ્રષ્ટિએ વૈધ હોવો જોઈએ.

મૂળભૂત અધિકારક્ષેત્ર: યાચિકા નં. ૫૪/૧૯૫૫

મૂળભૂત અધિકારોના અમલીકરણ માટે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૨ હેઠળની અરજી.

અરજદાર વતી પુરૂષોત્તમ ત્રિકમદાસ, એસ. એન. અંદલે, રામેશ્વર નાથ, જે. બી. દાદાચાનજી અને પી. એલ. વોહરા ઉપસ્થિત રહ્યા.

પ્રતિવાદી વતી ભારતના સોલિસિટર–જનરલ સી. કે. દફતરી, પોરસ એ. મહેતા અને આર. એચ. ઢેબર ઉપસ્થિત રહ્યા.

મધ્યસ્થી (ઇન્ટરવેનર) વતી ઉત્તર પ્રદેશના એડવોકેટ–જનરલ એમ. એલ. મિશ્રા અને સી. પી. લાલ ઉપસ્થિત રહ્યા.

ચુકાદો

૧ મે, ૧૯૫૭ ના રોજ, મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિ એસ. આર. દાસ, ન્યાયમૂર્તિ જાફર ઇમામ, ન્યાયમૂર્તિ એસ. કે. દાસ અને ન્યાયમૂર્તિ ગોવિંદા મેનનનો ચુકાદો ન્યાયમૂર્તિ એસ. કે. દાસ દ્વારા જાહેર કરવામાં આવ્યો. ન્યાયમૂર્તિ સરકાર દ્વારા અલગ ચુકાદો આપવામાં આવ્યો.

ન્યાયમૂર્તિ એસ. કે. દાસ —

૮ નવેમ્બર, ૧૯૫૫ ના રોજ, ભારત સરકારના વાણિજ્ય અને ઉદ્યોગ મંત્રાલયે 'ધ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ (ડેવલપમેન્ટ એન્ડ રેગ્યુલેશન) એક્ટ, ૧૯૫૧' (જેને હવે પછી 'અધિનિયમ' તરીકે ઓળખવામાં આવશે) ની કલમ ૧૮એ દ્વારા સરકારને મળેલી સત્તાઓનો પ્રયોગ કરીને એક અધિસૂચિત આદેશ પ્રકાશિત કર્યો હતો. આ આદેશ દ્વારા પાદરોનાના શ્રી કેદાર નાથ ખેતાન, જેમને અધિકૃત નિયંત્રક કહેવામાં આવ્યા છે, તેમને કેટલીક શરતોને આધિન ઇશ્વરી ખેતાન શુગર

મિલ્સ લિમિટેડ, લક્ષ્મીગંજ, દેવરિયાનું સંચાલન હસ્તગત કરવાની સત્તા આપવામાં આવી હતી. મૂળ રૂપે પસાર કરાયેલ અને પ્રકાશિત કરાયેલ આદેશ સત્તાવાર ગેઝેટમાં તેના પ્રકાશનની તારીખથી શરૂ કરીને માત્ર એક વર્ષના ગાળા માટે અમલી બનવાનો હતો. ૭ નવેમ્બર, ૧૯૫૬ ના રોજ, તે આદેશમાં એક સુધારો કરવામાં આવ્યો. આ સુધારો તે જ તારીખના અધિસૂચન નં. ૩૩૮–એ માં પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યો હતો અને તેમાં જણાવાયું હતું કે આદેશમાં આવતા 'એક વર્ષ' શબ્દોના સ્થાને 'બે વર્ષ' શબ્દો મૂકવામાં આવશે.

અમારી સમક્ષ પ્રથમ અરજદાર કમલાપ્રસાદ ખેતાન છે, જે જણાવે છે કે તેઓ બીજા અરજદાર, એટલે કે ઇશ્વરી ખેતાન શુગર મિલ્સ લિમિટેડના ડિરેક્ટર અને શેરધારક છે. ભારત સંઘ એકમાત્ર પ્રતિવાદી હતા અને છે. ૧ ઓક્ટોબર, ૧૯૫૬ ના આદેશ દ્વારા, આ અદાલતે ઉક્ત અધિકૃત નિયંત્રકને મધ્યસ્થી તરીકે જોડાવાની મંજૂરી આપી હતી, જેના પરિણામે ભારત સંઘ અને અધિકૃત નિયંત્રક બંનેને આ અરજીના વિરોધમાં સાંભળવામાં આવ્યા છે. અરજદારોનો મુખ્ય કેસ એ છે કે ૮ નવેમ્બર, ૧૯૫૫ નો ઉક્ત આદેશ અને ૭ નવેમ્બર, ૧૯૫૬ નો સુધારાત્મક આદેશ કાયદાની દ્રષ્ટિએ અમાન્ય છે અને અન્ય કેટલાક આધારો પર ખામીયુક્ત છે જે હવે પછી જણાવવામાં આવશે; અને કેન્દ્રીય સરકાર માટે આ અમાન્ય આદેશોના બળે અરજદારોના તેમની મિલકત રાખવાના અને તેનું સંચાલન કરવાના મૂળભૂત અધિકારમાં દખલગીરી કરવી ખુલ્લી નથી; તેથી અરજદારો તે આદેશોને રદ કરવા માટે યોગ્ય રિટ અથવા નિર્દેશો જારી કરવાની અરજ કરે છે.

પ્રથમ દ્રષ્ટિએ અરજદારોનો કેસ જેટલો ટૂંકો અને સરળ લાગે છે, પક્ષકારો વચ્ચેના વર્તમાન વિવાદમાં સામેલ મુદ્દાઓની યોગ્ય સમજણ અને પ્રશંસા માટે કેટલીક પૂર્વવર્તી હકીકતોની પૃષ્ઠભૂમિનો સંદર્ભ લેવો જરૂરી છે. ઈશ્વરી ખેતાન શુગર મિલ્સ લિમિટેડ એ એક પબ્લિક લિમિટેડ કંપની છે, જેમાં ખેતાન પરિવાર તરીકે ઓળખાતા એક પરિવારની ચાર શાખાઓ મોટા પ્રમાણમાં શેર ધરાવતી હતી અને માત્ર ચોથા ભાગના શેર બહારના લોકો પાસે હતા. કંપનીનું સંચાલન ડિરેક્ટરોના સુપરવિઝનને આધિન મેનેજિંગ એજન્ટોની પેઢી દ્વારા કરવામાં આવતું હતું. ખેતાન પરિવારના ચાર સભ્યો મેનેજિંગ એજન્સી પેઢીના ભાગીદાર હતા, જેમાં કેદાર નાથ ખેતાન (જેમને પાછળથી અધિકૃત નિયંત્રક તરીકે નિમણૂક કરવામાં આવી હતી) એક હતા અને અરજદાર કમલા પ્રસાદ ખેતાનના પિતા ઓન્કારમલ ખેતાન (જેઓ હવે મૃત્યુ પામ્યા છે) બીજા હતા. મેનેજિંગ એજન્ટો બે મિલોનું સંચાલન કરતા હતા, જે ઈશ્વરી ખેતાન શુગર મિલ્સ લિમિટેડ, લક્ષ્મીગંજ અને મહેશ્વરી ખેતાન શુગર મિલ્સ લિમિટેડ, રામકોલા, જિલ્લો દેવરિયા તરીકે ઓળખાતી હતી. પ્રસ્તુત કેસમાં આપણો સંબંધ ઈશ્વરી ખેતાન શુગર મિલ્સ લિમિટેડ સાથે છે. મેનેજિંગ એજન્ટો અન્ય કેટલીક કંપનીઓના મેનેજિંગ એજન્ટોની પેઢીઓમાં પણ ભાગીદાર હતા, જેમ કે, મોરારજી ગોકુલ દાસ સ્પિનિંગ એન્ડ વીવિંગ મિલ્સ, બોમ્બે, અને લક્ષ્મીદેવી શુગર મિલ્સ લિમિટેડ, દેવરિયા. અધિકૃત નિયંત્રક વતી દાખલ કરાયેલા વિરોધ સોગંદનામામાં જણાવાયું છે કે ખેતાન પરિવાર શરૂઆતમાં માત્ર એક વેપારી પરિવાર હતો, પરંતુ "રાય બહાદુર કેદાર નાથ ખેતાનની પહેલ, વ્યાપારી કોઠાસૂઝ

અને કલ્પનાશક્તિને કારણે, કેટલીક શુગર ફેક્ટરીઓ સહિત વિવિધ ઉત્પાદન એકમો વિકસ્યા"; અને તેમના નિર્દેશન હેઠળ જ પરિવારના અન્ય સભ્યોને, જેમાં ઓન્કારમલ ખેતાન પણ સામેલ હતા, એક અથવા બીજા વ્યવસાયના રોજબરોજના વહીવટની જવાબદારી સોંપવામાં આવી હતી. મેનેજિંગ એજન્સી કરારમાં એક એવી જોગવાઈ હતી જેના હેઠળ મેનેજિંગ એજન્ટોની પેઢીના દરેક સભ્યને મેનેજિંગ એજન્ટોની તમામ સત્તાઓનો પ્રયોગ કરવાની સત્તા આપવામાં આવી હતી. અધિકૃત નિયંત્રકના કેસ અનુસાર, મેનેજિંગ એજન્ટોના પરિવારની વિવિધ શાખાઓના સભ્યો વચ્ચે વર્ષ ૧૯૫૦–૫૧ દરમિયાન મુશ્કેલી ઊભી થઈ જ્યારે એ વાત પ્રકાશમાં આવી કે ઓન્કારમલ ખેતાને ખેતાન પરિવારના સભ્યો મેનેજિંગ એજન્ટ તરીકે રસ ધરાવતા હતા તેવા વિવિધ વ્યવસાયોના ખાતાઓમાંથી છૂપી રીતે મોટી રકમ ઉપાડી લીધી હતી, અને આના કારણે ઓન્કારમલ ખેતાન સામે કેટલાક દાવો (સૂટો) દાખલ કરવામાં આવ્યા. બદલામાં, ઓન્કારમલ ખેતાને રિસીવરની નિમણૂક માટે અથવા મિલોમાંની એકની સામાન્ય સભા યોજવા પર રોક લગાવવા માટે દાવો લાવીને અને અન્ય કેટલીક કાર્યવાહી શરૂ કરીને વળતો પ્રહાર કર્યો જેને અવરોધક પ્રકૃતિની અને મિલોના કામકાજમાં મડાગાંઠ ઊભી કરનારી ગણાવવામાં આવી છે.

તેનાથી વિપરીત, અરજદારોએ એવો આક્ષેપ કર્યો હતો કે જ્યારે નાણાકીય વર્ષ ૧૯૫૦–૫૧ માટે ઈશ્વરી ખેતાન શુગર મિલ્સ લિમિટેડનું સરવૈયું (બેલેન્સ શીટ) જૂન ૧૯૫૨ માં પ્રકાશિત થયું, ત્યારે જાણવા મળ્યું કે અધિકૃત નિયંત્રક સહિતના કેટલાક ડિરેક્ટરોએ કંપનીના ભંડોળનો ઉપયોગ પોતાના અંગત લાભ

માટે કર્યો હતો અને ઈન્ડિયન કંપનીઝ એક્ટની કેટલીક જોગવાઈઓનો ભંગ કર્યો હતો. આના કારણે અરજદારો દ્વારા કેટલાક ડિરેક્ટરો સામે, જેમાં અધિકૃત નિયંત્રક પણ સામેલ હતા, સિવિલ સૂટ નં. ૪/૧૯૫૨ લાવવામાં આવ્યો, જેમાં ઉક્ત ડિરેક્ટરોને બીજા અરજદારના ડિરેક્ટર તરીકેની કોઈ પણ સત્તાનો પ્રયોગ કરતા રોકવા માટે કાયમી મનાઈહુકમ (ઈન્જંક્શન) ના આદેશની માંગણી કરવામાં આવી હતી અને એવી જાહેરાત પણ માંગવામાં આવી હતી કે ૯ જુલાઈ, ૧૯૫૨ ના રોજ યોજાનારી કંપનીની ચોવીસમી સામાન્ય વાર્ષિક સભા બોલાવવાની નોટિસ ગેરકાનૂની અને અમાન્ય હતી. તે દાવામાં, ૮ જુલાઈ, ૧૯૫૨ ના રોજ સંબંધિત ડિરેક્ટરો સામે એકતરફી (એક્સ પાર્ટે) મનાઈહુકમનો આદેશ કરવામાં આવ્યો હતો. જો કે, તે આદેશ પાછળથી અધિકારક્ષેત્ર વિનાનો હોવાના કારણે રદ કરવામાં આવ્યો હતો અને ૩ જૂન, ૧૯૫૩ ના રોજ નવો આદેશ કરવામાં આવ્યો હતો. અધિકૃત નિયંત્રક વતી દાખલ કરાયેલા સોગંદનામામાં જણાવાયું છે કે તે દાવાના પ્રતિવાદીઓ દ્વારા મેળવવામાં આવેલી કાનૂની સલાહના આધારે — જે એવી હતી કે ૮ જુલાઈ, ૧૯૫૨ નો એકતરફી મનાઈહુકમનો આદેશ અધિકારક્ષેત્ર વિનાનો હતો — કંપનીની ચોવીસમી સામાન્ય વાર્ષિક સભા ૯ જુલાઈ, ૧૯૫૨ ના રોજ યોજાઈ હતી અને શેરધારકોએ તે સભામાં સર્વાનુમતે ડિરેક્ટરોનો અહેવાલ અને ૯ ઓક્ટોબર, ૧૯૫૧ ના રોજનું કંપનીનું ઓડિટ થયેલું સરવૈયું મંજૂર અને સ્વીકાર કરતો ઠરાવ પસાર કર્યો હતો. સિવિલ જજ, દેવરિયા દ્વારા ૩ જૂન, ૧૯૫૩ ના રોજ જે નવો વચગાળાનો મનાઈહુકમનો આદેશ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો, તેને અલ્હાબાદ હાઈકોર્ટે તેના

૧૪ સપ્ટેમ્બર, ૧૯૫૩ ના આદેશ દ્વારા બહાલ રાખ્યો હતો. સ્ટે (રોક) ના આદેશથી કંપનીની બાબતો સંપૂર્ણપણે ખોરવાઈ જશે તેવું અનુભવીને, શેરધારકોએ પોતે જ એક અસાધારણ સામાન્ય સભા બોલાવી જે ૯ નવેમ્બર, ૧૯૫૩ ના રોજ યોજાઈ હતી, અને તે સભામાં અધિકૃત નિયંત્રક અને અન્ય કેટલીક વ્યક્તિઓને કંપનીના ડિરેક્ટર તરીકે ફરીથી ચૂંટવામાં આવ્યા હતા, જે એ શરતને આધિન હતું કે જો અદાલત સિવિલ સૂટ નં. ૪ (૧૯૫૨) માં એવો નિર્ણય કરે કે ઉક્ત ડિરેક્ટરો ડિરેક્ટર તરીકે મટી ગયા નથી, તો તે હદ સુધી આ ઠરાવ બિનઅસરકારક રહેશે. સિવિલ સૂટ નં. ૪ (૧૯૫૨) ના સંબંધમાં અલ્હાબાદ હાઈકોર્ટમાં કેટલીક કાર્યવાહી ચાલી રહી હતી, અને તેમાંથી એકમાં હાઈકોર્ટને આ દાવાની ઝડપી સુનાવણી માટે વિનંતી કરવામાં આવી હતી, અને હાઈકોર્ટ દ્વારા આવો નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો હતો. દુર્ભાગ્યે, જો કે, અહીં જે કારણો જણાવવાની જરૂર નથી તેને લીધે, સિવિલ સૂટ નં. ૪ (૧૯૫૨) હજી પણ ટ્રાયલ (સુનાવણી) ની રાહ જોઈ રહ્યો છે અને ૩૧ જુલાઈ, ૧૯૫૬ ના રોજ, પ્રથમ અરજદારે ઉક્ત હાઈકોર્ટમાંથી દાવાની સુનાવણી મુલતવી રાખવાનો એકતરફી આદેશ મેળવ્યો હતો. અધિકૃત નિયંત્રકનો કેસ એવો છે કે પ્રથમ અરજદાર એ અનુભવીને કે તેમને બહુમતી શેરધારકોનું સમર્થન નથી અને તેથી તેઓ કાનૂની રીતે કંપનીનું પ્રતિનિધિત્વ કરી શકતા નથી, કોઈ ને કોઈ બહાને સિવિલ સૂટ નં. ૪ (૧૯૫૨) ની સુનાવણીમાં વિલંબ કરી રહ્યા છે.

જ્યારે કાયદાની અદાલતોના મેદાનમાં પક્ષકારો દ્વારા આક્ષેપો અને વળતા આક્ષેપો સાથે આ બધી કાનૂની ખેંચતાણ ચાલી રહી હતી, ત્યારે કેટલીક અન્ય

ઘટનાઓ બની જેનો સંદર્ભ હવે લેવો જ જોઈએ. અરજદારો આક્ષેપ કરે છે કે અધિકૃત નિયંત્રકે, ઇશ્વરી ખેતાન શુગર મિલ્સ લિમિટેડના તેમના સંચાલનની તરફેણમાં બહુમતી શેરધારકો અને ડિરેક્ટરો ન હોવાનું જોઈને, તેમના પૌત્ર દુર્ગા પ્રસાદ ખેતાન અને તેમની સાથે સંબંધ ધરાવતા અન્ય એક સજ્જન મારફતે ખાદ્ય મંત્રાલયને અધિનિયમની કલમો ૧૫ અને ૧૭ હેઠળ આદેશો પસાર કરવા માટે પ્રેરિત કર્યું. ૮ નવેમ્બર, ૧૯૫૨ ના રોજ, ભારત સરકારના ખાદ્ય અને કૃષિ મંત્રાલય તરફથી એક પત્ર મળ્યો જેમાં જણાવાયું હતું કે —

> "ભારત સરકાર માને છે કે જો સંબંધિત પક્ષકારો પોતાના મતભેદો ઉકેલવામાં નિષ્ફળ જવાને કારણે અને મિલોના સામાન્ય કામકાજની વ્યવસ્થા કરવા માટે સમયસર અને યોગ્ય પગલાં લેવાની અસમર્થતાને કારણે, મિલો ૧૯૫૨–૫૩ ની સીઝન દરમિયાન સમયસર કામ શરૂ ન કરી શકે, અથવા બિલકુલ કામ ન કરી શકે, તો તેના પરિણામે યોગ્ય વાજબીપણું વિના ખાંડના ઉત્પાદનમાં મોટો ઘટાડો થશે. આવું પરિણામ એવા નિષ્કર્ષ તરફ દોરી જશે કે મિલોનું સંચાલન એવી રીતે કરવામાં આવી રહ્યું છે જેનાથી શેરડી ઉત્પાદકો અને મિલ કામદારો ઉપરાંત ગ્રાહકોના મોટા વર્ગના હિતોને નુકસાન થવાની સંભાવના છે."

પત્રના અંતે એવું નિવેદન કરવામાં આવ્યું હતું કે, ઉપર જણાવેલી પરિસ્થિતિઓમાં, ભારત સરકાર આ બાબતમાં તપાસનો આદેશ આપવા અને જો જરૂરી હોય તો, ઉક્ત મિલોનું સંચાલન હાથમાં લેવા માટે મજબૂર થશે. અહીં એ જણાવી શકાય કે આ પત્ર ઇશ્વરી ખેતાન શુગર મિલ્સ લિમિટેડ અને મહેશ્વરી ખેતાન શુગર મિલ્સ લિમિટેડ બંનેના સંબંધમાં હતો.

૧૮ ડિસેમ્બર, ૧૯૫૨ ના રોજ, કેન્દ્રીય સરકારે ખરેખર 'ધ એસેન્શિયલ સપ્લાયઝ (ટેમ્પરરી પાવર્સ) એક્ટ, ૧૯૪૬' ની કલમ ૩ ની પેટા-કલમ (૪) હેઠળ એક આદેશ પસાર કર્યો, જેના હેઠળ અધિકૃત નિયંત્રકને ઈશ્વરી ખેતાન શુગર મિલ્સ લિમિટેડના સંબંધમાં નિયંત્રણના કેટલાક કાર્યો સક્ષમ કરવામાં આવ્યા હતા, નિયંત્રણના કાર્યો તે જ તારીખના અધિસૂચન નં. એસ.આર.ઓ. ૨૦૭૩ માં વિગતવાર જણાવવામાં આવ્યા હતા. ૨૩ ડિસેમ્બર, ૧૯૫૨ ના રોજ, ઓન્કારમલે કેન્દ્રીય સરકારના ઉપરોક્ત આદેશ સામે આ અદાલતમાં એક રિટ અરજી દાખલ કરી અને આદેશના અમલ પર રોક લગાવતો વચગાળાનો નિર્દેશ માંગ્યો. આ અદાલતે અરજીની સુનાવણી ઝડપી બનાવવાનો નિર્દેશ આપ્યો, અને વધુમાં એવો નિર્દેશ આપ્યો કે ઓન્કારમલની વિનંતી પર સરકારી અથવા ખાનગી ઓડિટર દ્વારા અરજદાર કંપનીના ખાતાઓનું સમયાંતરે ઓડિટ કરવામાં આવે. જો કે, રિટ અરજી પોતે સમયસર સાંભળી શકાઈ ન હતી અને પાછળથી ૧૪ મે, ૧૯૫૪ ના રોજ તે દરમિયાન નિષ્ફળ (ઇનફ્રુક્ચુઅસ) થઈ ગઈ હોવાના કારણે ફગાવી દેવામાં આવી હતી. ૩૦ જુલાઈ, ૧૯૫૩ ના રોજ, કેન્દ્રીય સરકારે ઈશ્વરી ખેતાન શુગર મિલ્સ લિમિટેડ સહિત કેટલીક મિલોના સંબંધમાં અધિનિયમની કલમ ૧૫ હેઠળ એક આદેશ પસાર કર્યો. તે આદેશ હેઠળ કેન્દ્રીય સરકારે તેમાં ઉલ્લેખિત દરેક ઔદ્યોગિક ઉપક્રમોની પરિસ્થિતિઓની સંપૂર્ણ અને વિસ્તૃત તપાસ કરવા માટે ત્રણ સ્વતંત્ર વ્યક્તિઓની નિમણૂક કરી. ત્યારબાદ, ૧૪ નવેમ્બર, ૧૯૫૩ ના રોજ, કેન્દ્રીય સરકારે અધિનિયમની કલમ ૧૮એ હેઠળ એક આદેશ કર્યો, જેના દ્વારા અધિકૃત નિયંત્રકની ઈશ્વરી ખેતાન

શુગર મિલ્સ લિમિટેડનું સંચાલન હસ્તગત કરવા માટે નિમણૂક કરવામાં આવી. અહીં એ જણાવી શકાય કે ૧૯૫૩ માં ૧૯૫૩ ના અધિનિયમ ૨૬ દ્વારા અધિનિયમમાં સુધારો કરવામાં આવ્યો હતો. તે સુધારા દ્વારા, કલમ ૧૭ રદ કરવામાં આવી હતી અને એક નવો પ્રકરણ, એટલે કે પ્રકરણ ૩એ ઉમેરવામાં આવ્યો હતો. આ નવા પ્રકરણમાં કલમ ૧૮એ સામેલ હતી જેના હેઠળ કેન્દ્રીય સરકારે ૧૪ નવેમ્બર, ૧૯૫૩ નો પોતાનો આદેશ પસાર કર્યો હતો. આદેશમાં જણાવાયું હતું કે તે એક વર્ષના ગાળા માટે અમલમાં રહેશે. ડિસેમ્બર ૧૯૫૩ માં આ અદાલતનો *દ્વારકાદાસ શ્રીનિવાસ ઓફ બોમ્બે વિરુદ્ધ ધ શોલાપુર સ્પિનિંગ એન્ડ વીવિંગ કો. લિમિટેડ* નો ચુકાદો આવ્યો. તે ચુકાદો શોલાપુર સ્પિનિંગ એન્ડ વીવિંગ કંપની (ઇમરજન્સી પ્રોવિઝન્સ) ઓર્ડિનન્સ ૨ (૧૯૫૦) અને ૧૯૫૦ ના અધિનિયમ ૨૮ ની વૈધતાના સંદર્ભમાં બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૧(૨) પર આપવામાં આવ્યો હતો. પરિણામે, સંભવતઃ તે ચુકાદાના કારણે, ૨૧ મે, ૧૯૫૪ ના રોજ, કેન્દ્રીય સરકારે અધિનિયમની જોગવાઈઓ હેઠળ અધિકૃત નિયંત્રકોની તમામ નિમણૂકો રદ કરી દીધી, અને આવી રદબાતલ પર ઔદ્યોગિક ઉપક્રમનું સંચાલન ફરીથી ઉપક્રમના માલિકને સોંપવામાં આવ્યું. અરજદારોનો કેસ એવો છે કે રદબાતલ હોવા છતાં અધિકૃત નિયંત્રક પ્રશ્ન હેઠળના ઉપક્રમના કબજામાં ચાલુ રહ્યા. ૧૬ જુલાઈ, ૧૯૫૪ ના રોજ, કેન્દ્રીય સરકારે ફરીથી 'ધ એસેન્શિયલ સપ્લાયઝ (ટેમ્પરરી પાવર્સ) એક્ટ, ૧૯૪૬' ની કલમ ૩ ની પેટા-કલમ (૪) હેઠળ એક આદેશ પસાર કર્યો, જેનાથી ફરીથી અધિકૃત નિયંત્રકને ઇશ્વરી ખેતાન શુગર મિલ્સ લિમિટેડના સંબંધમાં નિયંત્રણના

કેટલાક કાર્યો સોંપવામાં આવ્યા. ૧૯ સપ્ટેમ્બર, ૧૯૫૪ ના રોજ, અધિકારીઓની એક પેનલ દ્વારા અધિનિયમની કલમ ૧૫ હેઠળ બીજી તપાસ કરવામાં આવી અને એવું જણાવાયું છે કે તેઓએ ભલામણ કરી હતી કે કેન્દ્રીય સરકારે ત્રણ વર્ષના ગાળા માટે મિલોનું સંચાલન હસ્તગત કરવું જોઈએ. ૩૧ જાન્યુઆરી, ૧૯૫૫ ના રોજ, વર્તમાન અરજદારોએ કેન્દ્રીય સરકાર દ્વારા ૧૬ જુલાઈ, ૧૯૫૪ ના રોજ પસાર કરાયેલા આદેશના સંબંધમાં આ અદાલતમાં એક રિટ અરજી દાખલ કરી. આ એ રિટ અરજી છે જે, જરૂરી સુધારાઓ પછી, અત્યારે અમારી સમક્ષ વિચારણા હેઠળ છે, કેન્દ્રીય સરકાર દ્વારા કરવામાં આવેલા કેટલાક પછીના અધિસૂચનોના કારણે આ સુધારાઓ જરૂરી બન્યા હતા. આ પછીના અધિસૂચનો છે: (૧) ૮ નવેમ્બર, ૧૯૫૫ ના રોજ કરાયેલ અધિસૂચન, જેના દ્વારા ૧૬ જુલાઈ, ૧૯૫૪ ના રોજ કરાયેલો અગાઉનો આદેશ રદ કરવામાં આવ્યો હતો અને અધિનિયમની કલમ ૧૮એ હેઠળ નવો આદેશ કરવામાં આવ્યો હતો; અને (૨) ૭ નવેમ્બર, ૧૯૫૬ નો સુધારાત્મક આદેશ — જે બંનેનો સંદર્ભ આ ચુકાદાના પ્રથમ ફકરામાં લેવામાં આવ્યો છે. આ પછીના અધિસૂચનોના કારણે, ૧૬ જુલાઈ, ૧૯૫૪ નો આદેશ હવે અસ્તિત્વમાં નથી, અને જે રિટ અરજી મૂળ રૂપે તે આદેશ સામે નિર્દિષ્ટ હતી તેને સુધારવાની જરૂરિયાત ઊભી થઈ છે.

અરજદારોએ મૂળ રિટ અરજીમાં સુધારા માટે અને ૮ નવેમ્બર, ૧૯૫૫ અને ૭ નવેમ્બર, ૧૯૫૬ ના બે અધિસૂચિત આદેશોની વૈધતાને પડકારવા માટે નવા આધારો રજૂ કરવાની પરવાનગી માટે પણ પ્રાર્થના કરી છે. ૧૮ ફેબ્રુઆરી,

૧૯૫૭ ના જજ–ઈન–ચેમ્બર્સના આદેશ દ્વારા, સુધારા માટેની અને વધારાના આધારો રજૂ કરવા માટેની અરજીને અનુચ્છેદ ૩૨ હેઠળની મુખ્ય અરજીની સાથે જ સાંભળવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો હતો. પરંતુ તે તારીખ પહેલાં, એટલે કે ૫ નવેમ્બર, ૧૯૫૬ ના રોજ, જ્યારે અરજદારોની સ્ટે અરજી સાંભળવામાં આવી હતી, ત્યારે આ અદાલત દ્વારા નીચે મુજબનો નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો હતો —

> "અનુચ્છેદ ૩૨ હેઠળની મુખ્ય અરજીની સુનાવણી ઝડપી બનાવવી. ...અરજદારો માટે એ પડકારવાનું ખુલ્લું રહેશે કે જો રાય બહાદુર કેદાર નાથ ખેતાનની નિમણૂક ફરીથી કરવામાં આવે, તો તે પણ ખામીયુક્ત છે."

ઉપરોક્ત નિર્દેશોને ધ્યાનમાં રાખીને, અમે અનુચ્છેદ ૩૨ હેઠળની મુખ્ય અરજીને કેન્દ્રીય સરકાર દ્વારા પસાર કરાયેલા નવીનતમ આદેશ સામેની અરજી તરીકે ગણી છે જેના દ્વારા ઉપક્રમનું સંચાલન હસ્તગત કરવા માટે અધિકૃત નિયંત્રકની નિમણૂક કરવામાં આવી છે, અને અમે અરજદારોને તેમની અરજીના સમર્થનમાં નવા આધારો રજૂ કરવાની પણ પરવાનગી આપી છે.

અગાઉના ફકરાઓમાં પક્ષકારો વચ્ચેના વિવાદ પર વિચાર કરવા માટે જરૂરી પૃષ્ઠભૂમિ દર્શાવ્યા પછી, અમે હવે તે આધારોની વિચારણા તરફ આગળ વધીએ છીએ જેના પર અરજદારો ૮ નવેમ્બર, ૧૯૫૫ અને ૭ નવેમ્બર, ૧૯૫૬ ના આદેશોની વૈધતાને પડકારે છે. શરૂઆતમાં જ એ સ્પષ્ટ કરીને રસ્તો સાફ કરવો જરૂરી છે કે અરજદારોના વિદ્વાન વકીલે અધિનિયમની કલમ ૧૮એ ની વૈધતાને પડકારી નથી જેના હેઠળ પડકારવામાં આવેલા આદેશો કરવામાં આવ્યા

હતા. અમે અગાઉ જ જણાવ્યું છે કે અધિનિયમનો પ્રકરણ ૩એ ૧૯૫૩ ના સુધારા અધિનિયમ ૨૬ દ્વારા ઉમેરવામાં આવ્યો હતો. બંધારણનો અનુચ્છેદ ૩૧બી બંધારણ (પ્રથમ સુધારો) અધિનિયમ, ૧૯૫૧ દ્વારા ઘડવામાં આવ્યો હતો, જે અન્ય બાબતોની સાથે જણાવે છે કે નવમી અનુસૂચિમાં નિર્દિષ્ટ કરાયેલા કોઈ પણ અધિનિયમો અને વિનિયમો અથવા તેની કોઈ જોગવાઈઓ એ આધારે શૂન્ય અથવા ક્યારેય પણ શૂન્ય થઈ ગઈ હોવાનું માનવામાં આવશે નહીં કે આવો અધિનિયમ, વિનિયમ અથવા જોગવાઈ બંધારણના આ ભાગ (એટલે કે ભાગ ૩) ની કોઈ પણ જોગવાઈઓ દ્વારા આપવામાં આવેલા અધિકારો સાથે અસંગત છે અથવા તેને છીનવી લે છે કે મર્યાદિત કરે છે. બંધારણ (ચોથો સુધારો) અધિનિયમ, ૧૯૫૫ દ્વારા નવમી અનુસૂચિમાં ઉમેરો કરવામાં આવ્યો હતો. નવમી અનુસૂચિની આઇટમ નં. ૧૯ હવે અધિનિયમનો પ્રકરણ ૩એ છે જે 'ધ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ (ડેવલપમેન્ટ એન્ડ રેગ્યુલેશન) અમેન્ડમેન્ટ એક્ટ, ૧૯૫૩' દ્વારા ઉમેરવામાં આવ્યો છે. અરજદારોના વિદ્વાન વકીલે સ્પષ્ટપણે સ્વીકાર્યું છે કે આ સુધારાત્મક જોગવાઈઓને જોતા, તેઓ અત્યારે અધિનિયમની કલમ ૧૮એ ની વૈધતાને પડકારવાની સ્થિતિમાં નથી.

તેથી, અમારી વિચારણા માટેનો મુખ્ય પ્રશ્ન તે કલમ હેઠળ કરવામાં આવેલા પડકારરૂપ આદેશોની વૈધતાનો છે. અરજદારોના વિદ્વાન વકીલે નીચેના આધારો પર બંને આદેશો પર હુમલો કર્યો છે: (૧) ૮ નવેમ્બર, ૧૯૫૫ નો આદેશ કાનૂની આદેશ નથી, કારણ કે તે અધિનિયમની કલમ ૧૮એ ની એક આવશ્યક જરૂરિયાત પૂરી કરતો નથી જેના હેઠળ તે કરવામાં આવ્યો હોવાનો

દાવો કરાયો છે; (૨) જો એમ માની લેવામાં આવે કે આદેશ જ્યારે કરવામાં આવ્યો ત્યારે તે સારો આદેશ હતો, તો પણ અધિનિયમની કલમ ૧૮એ આદેશ જેટલા સમયગાળા માટે અમલમાં રહેવાનો છે તે સમયગાળા લંબાવવાની સત્તા આપતી નથી, જે રીતે ૭ નવેમ્બર, ૧૯૫૬ ના રોજ આ સમયગાળો લંબાવવામાં આવ્યો હતો, અને આવો વધારો જનરલ ક્લોઝીઝ એક્ટ (૧૮૯૭ નો ૧૦ મો) ની કલમ ૨૧ ની એક આવશ્યક જરૂરિયાતનું પાલન કરતો ન હતો; અને (૩) ગમે તે સંજોગોમાં, આ આદેશ સદ્ભાવનાપૂર્વકનો આદેશ નથી કારણ કે કેન્દ્ર સરકારને તે જ વ્યક્તિની નિમણૂક કરી જે ઉપક્રમનો ગેરવહીવટ કરી રહી હતી, જે પેન્ડિંગ વિવાદમાં પક્ષકારોમાંની એક હતી, અને જેની સામે સક્ષમ અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતી અદાલત દ્વારા મનાઈહુકમનો આદેશ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો.

આ ત્રણેય આધારોની તપાસ હવે અમે જે ક્રમમાં તેને ગોઠવ્યા છે તે ક્રમમાં કરવા માંગીએ છીએ.

(૧) આપણે પહેલા અધિનિયમની કલમ ૧૮એ ને વાંચવી જોઈએ જ્યાં સુધી તે આપણા હેતુ માટે પ્રસ્તુત છે. કલમ જણાવે છે —

"જો કેન્દ્રીય સરકારનો એવો અભિપ્રાય હોય કે —

(એ)..........

(બી) કોઈ ઔદ્યોગિક ઉપક્રમ જેના સંબંધમાં કલમ ૧૫ હેઠળ તપાસ કરવામાં આવી છે (ભલે કલમ ૧૬ ને અનુસરીને ઉપક્રમને કોઈ નિર્દેશો જારી કરવામાં આવ્યા હોય કે ન હોય), તેનું સંચાલન

સંબંધિત અનુસૂચિત ઉદ્યોગ માટે અથવા જાહેર હિત માટે અત્યંત નુકસાનકારક રીતે કરવામાં આવી રહ્યું છે,

તો કેન્દ્રીય સરકાર, અધિસૂચિત આદેશ દ્વારા, કોઈ પણ વ્યક્તિ અથવા વ્યક્તિઓના મંડળને આખા અથવા ઉપક્રમના કોઈ ભાગનું સંચાલન હસ્તગત કરવા માટે અથવા આખા અથવા ઉપક્રમના કોઈ ભાગના સંબંધમાં નિયંત્રણના એવા કાર્યોનો પ્રયોગ કરવા માટે અધિકૃત કરી શકે છે જે આદેશમાં નિર્દિષ્ટ કરવામાં આવ્યા હોય.

(૨) પેટા–કલમ (૧) હેઠળ જારી કરાયેલ કોઈ પણ અધિસૂચિત આદેશ પાંચ વર્ષથી વધુ ન હોય તેવા એટલા સમયગાળા માટે અમલી રહેશે જે આદેશમાં નિર્દિષ્ટ કરવામાં આવે:

પરંતુ કેન્દ્રીય સરકાર, જો તેનો એવો અભિપ્રાય હોય કે જાહેર હિતમાં તેમ કરવું યોગ્ય છે, તો નિર્દેશ આપી શકે છે કે આવો કોઈ પણ અધિસૂચિત આદેશ ઉક્ત પાંચ વર્ષના સમયગાળાની સમાપ્તિ પછી પણ એવા વધુ સમયગાળા માટે અમલમાં રહેશે જે નિર્દેશમાં નિર્દિષ્ટ કરવામાં આવે અને જ્યાં આવો કોઈ નિર્દેશ જારી કરવામાં આવે, તેની એક નકલ, બને તેટલી વહેલી તકે, સંસદના બંને ગૃહો સમક્ષ મૂકવામાં આવશે."

અમારી સમક્ષ એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે કલમ ૧૮એ ની પેટા–કલમ (૧) ના ખંડ (બી) ના પ્રયોગ માટે, બે આવશ્યક જરૂરિયાતો છે — (૧) અધિનિયમની કલમ ૧૫ હેઠળ તપાસ અને (૨) કેન્દ્રીય સરકારનો એવો અભિપ્રાય કે ઔદ્યોગિક ઉપક્રમનું સંચાલન સંબંધિત અનુસૂચિત ઉદ્યોગ માટે અથવા જાહેર હિત માટે અત્યંત નુકસાનકારક રીતે કરવામાં આવી રહ્યું છે. અરજદારોના વિદ્વાન વકીલે સ્વીકાર્યું છે કે ૮ નવેમ્બર, ૧૯૫૫ ના રોજ આદેશ

કરવામાં આવ્યો તે પહેલાં, પ્રશ્ન હેઠળના ઔદ્યોગિક ઉપક્રમના સંબંધમાં અધિનિયમની કલમ ૧૫ હેઠળ તપાસ કરવામાં આવી હતી, અને આ રીતે પ્રથમ જરૂરિયાત પૂરી થઈ હતી. જો કે, વિદ્વાન વકીલે ખૂબ જ ભારપૂર્વક રજૂઆત કરી છે કે પ્રસ્તુત કેસમાં બીજી જરૂરિયાત પૂરી થઈ ન હતી, કારણ કે અધિકૃત નિયંત્રક પોતે ૧૮ ડિસેમ્બર, ૧૯૫૨ થી ૮ નવેમ્બર, ૧૯૫૫ સુધી (જ્યારે પડકારરૂપ આદેશ કરવામાં આવ્યો હતો) ઉપક્રમના પ્રભારી હતા, જેમાં બે તારીખો વચ્ચે માત્ર બે મહિનાથી પણ ઓછો નાનો ભંગાણ હતો, ૨૧ મે, ૧૯૫૪ જ્યારે અધિનિયમ હેઠળની તમામ નિમણૂકો રદ કરવામાં આવી હતી અને ૧૬ જુલાઈ, ૧૯૫૪ જ્યારે 'ધ એસેન્શિયલ સપ્લાયઝ (ટેમ્પરરી પાવર્સ) એક્ટ, ૧૯૪૬' હેઠળ નવો આદેશ કરવામાં આવ્યો હતો, અને આ ટૂંકા ગાળા દરમિયાન પણ અરજદારોનો કેસ એવો છે કે અધિકૃત નિયંત્રક કબજામાં ચાલુ રહ્યા હતા. આ પરિસ્થિતિઓ પર આધાર રાખીને, અરજદારોના વિદ્વાન વકીલ એવી દલીલ કરે છે કે કેન્દ્રીય સરકાર માટે પડકારરૂપ આદેશ કરવામાં આવ્યો તે પહેલાં એવો અભિપ્રાય રાખવો બુદ્ધિગમ્ય અને તાર્કિક રીતે અશક્ય હતું કે ઔદ્યોગિક ઉપક્રમનું સંચાલન જાહેર હિત માટે અત્યંત નુકસાનકારક રીતે કરવામાં આવી રહ્યું હતું.

અમે આ દલીલને સાચી તરીકે સ્વીકારવામાં અસમર્થ છીએ. પ્રશ્ન હેઠળના ઔદ્યોગિક ઉપક્રમના સંચાલનના સંદર્ભમાં પક્ષકારો વચ્ચે જે કાનૂની ખેંચતાણ ચાલી રહી હતી તેનો સંદર્ભ અમે અગાઉ જ લીધો છે. કેન્દ્ર સરકારને તેમના ૮ નવેમ્બર, ૧૯૫૨ ના પત્રમાં ખૂબ જ યોગ્ય રીતે ધ્યાન દોર્યું હતું કે પક્ષકારો વચ્ચેના મતભેદોનું પરિણામ મિલ બંધ થવામાં અને ખાંડના ઉત્પાદનમાં

ઘટાડામાં પરિણમી શકે છે જે સંબંધિત ઉદ્યોગના હિતો અને ગ્રાહકો, શેરડી ઉત્પાદકો અને મિલ કામદારોના મોટા વર્ગના હિતો માટે નુકસાનકારક રહેશે. પક્ષકારો વચ્ચે જે મુકદ્દમાબાજી પેન્ડિંગ હતી તેને જોતા, કેન્દ્રીય સરકારે ૧૯૫૨ માં જે જોખમોનો સંકેત આપ્યો હતો તે જોખમોની સંભાવના ત્યાં સુધી ચાલુ રહી હોવી જોઈએ, જ્યાં સુધી સંચાલન સંપૂર્ણપણે અને વિસ્તૃત રીતે અધિકૃત નિયંત્રક દ્વારા હસ્તગત કરવામાં ન આવ્યું હોય. ડિસેમ્બર ૧૯૫૨ માં, 'ધ એસેન્શિયલ સપ્લાયઝ (ટેમ્પરરી પાવર્સ) એક્ટ, ૧૯૪૬' હેઠળ પસાર કરાયેલા આદેશથી માત્ર નિયંત્રણના કેટલાક કાર્યો અધિકૃત નિયંત્રકને આપવામાં આવ્યા હતા; તેનાથી સંચાલન તેમને સોંપવામાં આવ્યું ન હતું. નિયંત્રણના કેટલાક કાર્યોનો પ્રયોગ કરવા વચ્ચેનો આ તફાવત, ભલે તે કાર્યો 'ધ એસેન્શિયલ સપ્લાયઝ (ટેમ્પરરી પાવર્સ) એક્ટ' ની કલમ ૩ ની પેટા-કલમ (૪) હેઠળના આદેશ પર ગમે તેટલા કડક કેમ ન હોય, અને અધિનિયમની કલમ ૧૮એ હેઠળના આદેશ પર આખા ઉપક્રમનું સંચાલન હસ્તગત કરવા વચ્ચેનો તફાવત એ એક વાસ્તવિક તફાવત છે જેને ધ્યાનમાં રાખવો જોઈએ, કારણ કે તે અમારી સમક્ષ રજૂ કરાયેલી દલીલ સાથે સંબંધ ધરાવે છે. 'ધ એસેન્શિયલ સપ્લાયઝ (ટેમ્પરરી પાવર્સ) એક્ટ, ૧૯૪૬' ની કલમ ૩ ની પેટા-કલમ (૪) નિયંત્રકને આખા અથવા ઉપક્રમના કોઈ ભાગના સંબંધમાં નિયંત્રણના એવા કાર્યોનો પ્રયોગ કરવા માટે અધિકૃત કરે છે જે આદેશ દ્વારા પ્રદાન કરવામાં આવે; અધિનિયમની કલમ ૧૮એ વધુ વ્યાપક શબ્દોમાં છે અને કેન્દ્રીય સરકારને કોઈ પણ વ્યક્તિ અથવા વ્યક્તિઓના મંડળને આખા અથવા ઉપક્રમના કોઈ ભાગનું સંચાલન

હસ્તગત કરવા માટે અથવા આખા અથવા ઉપક્રમના કોઈ ભાગના સંબંધમાં નિયંત્રણના એવા કાર્યોનો પ્રયોગ કરવા માટે અધિકૃત કરવાની સત્તા આપે છે જે આદેશમાં નિર્દિષ્ટ કરવામાં આવ્યા હોય. અધિનિયમની કલમ ૧૮બી કલમ ૧૮એ હેઠળના અધિસૂચિત આદેશની અસર જણાવે છે; પેટા–કલમ (૧), ખંડો (એ) થી (ઈ) માં, સંચાલન હસ્તગત કરવાની અસર જણાવવામાં આવી છે, અને પેટા–કલમ (૩) માં માત્ર નિયંત્રણના કાર્યો આપવાની અસર જણાવવામાં આવી છે — એક તફાવત જે કલમમાં જ સ્પષ્ટપણે દોરવામાં આવ્યો છે. એ સમજવું મુશ્કેલ નથી કે કોઈ ચોક્કસ ઔદ્યોગિક ઉપક્રમમાં માત્ર નિયંત્રણના કેટલાક કાર્યો આપવા તે ઊભી થયેલી પરિસ્થિતિને પહોંચી વળવા માટે પૂરતું ન હોઈ શકે અને કેન્દ્રીય સરકાર માટે આખા ઉપક્રમનું સંચાલન હસ્તગત કરતો આદેશ પસાર કરવો જરૂરી બની શકે છે. અમારી વિચારણા હેઠળના કેસમાં, ડિસેમ્બર, ૧૯૫૨ માં, નિયંત્રણના કેટલાક કાર્યો અધિકૃત નિયંત્રકને સોંપવામાં આવ્યા હતા, પરંતુ આખા ઉપક્રમનું સંચાલન હસ્તગત કરવામાં આવ્યું ન હતું. આ સ્થિતિ ૩૦ જુલાઈ, ૧૯૫૩ ના રોજ અધિનિયમની કલમ ૧૫ હેઠળ તપાસનો આદેશ આપવામાં આવ્યો ત્યાં સુધી ચાલુ રહી. ત્યારબાદ, ૧૪ નવેમ્બર, ૧૯૫૩ ના રોજ, અધિકૃત નિયંત્રકને આખા ઔદ્યોગિક ઉપક્રમનું સંચાલન હસ્તગત કરવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો. જો કે, આ આદેશ ૨૧ મે, ૧૯૫૪ ના રોજ રદ કરવામાં આવ્યો હતો, અને અધિનિયમની કલમ ૧૮એફ હેઠળ, રદબાતલની અસર ઉપક્રમનું સંચાલન ફરીથી તેના માલિકને સોંપવાની હતી — 'માલિક' શબ્દનો અર્થ, અધિનિયમની કલમ ૩(એફ) હેઠળ, તે વ્યક્તિ

અથવા તે સત્તાધિકારી છે જે ઉપક્રમની બાબતો પર અંતિમ નિયંત્રણ ધરાવે છે અને, જ્યાં ઉક્ત બાબતો કોઈ મેનેજર, મેનેજિંગ ડિરેક્ટર અથવા મેનેજિંગ એજન્ટને સોંપવામાં આવી હોય, ત્યાં આવો મેનેજર, મેનેજિંગ ડિરેક્ટર અથવા મેનેજિંગ એજન્ટ. તેથી, ૨૧ મે, ૧૯૫૪ ના રોજ રદબાતલની કાનૂની અસર ઇશ્વરી ખેતાન શુગર મિલ્સ લિમિટેડનું સંચાલન તે ડિરેક્ટરો અને મેનેજિંગ એજન્ટોને સોંપવાની હતી જેઓ અંદરોઅંદર ઝઘડી રહ્યા હતા. અરજદારો વતી એ વાત પર ધ્યાન દોરવામાં આવ્યું છે કે અગાઉના અધિકૃત નિયંત્રક કેદાર નાથ ખેતાન રદબાતલના આદેશ છતાં કબજામાં ચાલુ રહ્યા હતા. કેન્દ્રીય સરકાર વતી દાખલ કરાયેલા સોગંદનામામાં જણાવાયું છે કે રદબાતલના આદેશ પછી, અગાઉના અધિકૃત નિયંત્રક કેદાર નાથ ખેતાને ભારત સરકારને જાણ કરી હતી કે તેઓ અધિકૃત નિયંત્રક સિવાયની અન્ય ક્ષમતામાં સંચાલનમાં ચાલુ રહ્યા છે. જો કે, અધિકૃત નિયંત્રક વતી દાખલ કરાયેલ સોગંદનામું જણાવે છે કે કેન્દ્ર સરકારને તેમને ડિરેક્ટરોને કબજો સોંપવાનો નિર્દેશ આપ્યો તે સમય અને ૧૬ જુલાઈ, ૧૯૫૪ ના રોજ તેમની ફરીથી નિમણૂક કરવામાં આવી તે સમય વચ્ચે, કંપનીનું સંચાલન તે ડિરેક્ટરોના હાથમાં રહ્યું જેઓ ઉપક્રમના કબજામાં હતા. આ વિવાદિત હકીકતો પર અમારે કોઈ નિર્ણય આપવો જરૂરી નથી. દાખલ કરાયેલા સોગંદનામા પરથી એ વિપુલ પ્રમાણમાં સ્પષ્ટ છે કે ૨૧ મે, ૧૯૫૪ ના રોજ જ્યારે રદબાતલનો આદેશ કરવામાં આવ્યો ત્યાં સુધીમાં ડિરેક્ટરો વચ્ચે અથવા મેનેજિંગ એજન્ટોના પરિવારમાં શાંતિ સ્થપાઈ ન હતી. સિવિલ સૂટ નં. ૪ (૧૯૫૨) હજી પણ પેન્ડિંગ હતો, અને પક્ષકારો વચ્ચે ખેંચતાણ ચાલી રહી

હતી. આ તે પરિસ્થિતિ હતી જ્યારે ૧૬ જુલાઈ, ૧૯૫૪ ના રોજ 'ધ એસેન્શિયલ સપ્લાયઝ (ટેમ્પરરી પાવર્સ) એક્ટ, ૧૯૪૬' હેઠળ બીજો આદેશ કરવામાં આવ્યો હતો. આ પછી સપ્ટેમ્બર, ૧૯૫૪ માં અધિનિયમની કલમ ૧૫ હેઠળ બીજી તપાસ કરવામાં આવી. પ્રથમ અરજદાર હજી પણ આ અદાલતમાં ૧૬ જુલાઈ, ૧૯૫૪ ના આદેશના સંબંધમાં રિટ અરજી દાખલ કરીને અને અલ્હાબાદ હાઈકોર્ટમાં સિવિલ સૂટ નં. ૪ (૧૯૫૨) માંથી ઉદ્ભવતી અન્ય કાર્યવાહીઓમાં પોતાનો કાનૂની ઉપાય શોધી રહ્યા હતા. આ પરિસ્થિતિઓમાં, કેન્દ્ર સરકારને ૮ નવેમ્બર, ૧૯૫૫ ના રોજ પડકારરૂપ આદેશ કર્યો. હમણાં જ જણાવેલી પરિસ્થિતિઓને ધ્યાનમાં લેતા, અમને લાગે છે કે એવો દાવો કરવો નિરર્થક છે કે કેન્દ્રીય સરકાર સમક્ષ એવા અભિપ્રાય પર પહોંચવા માટે કોઈ સામગ્રી ન હતી કે ઔદ્યોગિક ઉપક્રમનું સંચાલન જાહેર હિત માટે અત્યંત નુકસાનકારક રીતે કરવામાં આવી રહ્યું હતું. કેન્દ્રીય સરકારને વ્યાજબી રીતે એવું લાગ્યું હોઈ શકે કે ૧૬ જુલાઈ, ૧૯૫૪ નો આદેશ, જેણે માત્ર નિયંત્રણના કેટલાક કાર્યો સોંપ્યા હતા, તે પરિસ્થિતિને પહોંચી વળવા માટે પૂરતો ન હતો અને વધુ કડક પગલાં લેવા જરૂરી હતા. એ નોંધવું યોગ્ય છે કે કેન્દ્રીય સરકાર વતી દાખલ કરાયેલા સોગંદનામામાં જણાવાયું છે કે ઔદ્યોગિક ઉપક્રમની બાબતોની સપ્ટેમ્બર ૧૯૫૪ માં અધિનિયમની કલમ ૧૫ હેઠળ બીજી વખત તપાસ કરવામાં આવી હતી, અને જે અધિકારીઓની પેનલે તે તપાસ કરી હતી તેઓએ ભલામણ કરી હતી કે સરકારે ત્રણ વર્ષના ગાળા માટે ઔદ્યોગિક ઉપક્રમનું સંચાલન હસ્તગત કરવું જોઈએ. તે ભલામણ પર જ કેન્દ્ર સરકારને ૮ નવેમ્બર, ૧૯૫૫ ના રોજ

પડકારરૂપ આદેશ પસાર કર્યો હતો. અમે અરજદારોના વિદ્ધાન વકીલની એ દલીલ સ્વીકારવામાં અસમર્થ છીએ કે ૮ નવેમ્બર, ૧૯૫૫ નો આદેશ કરવામાં આવ્યો તે પહેલાં અધિનિયમની કલમ ૧૮એ ની પેટા–કલમ (૧) ના ખંડ (બી) ની એક આવશ્યક જરૂરિયાત પૂરી થઈ ન હતી.

અરજદારોના વિદ્ધાન વકીલે કેન્દ્રીય સરકાર વતી દાખલ કરાયેલા સોગંદનામાના તે નિવેદનો તરફ અમારું ધ્યાન દોર્યું છે જેમાં ઉપક્રમ અધિકૃત નિયંત્રક દ્ધારા હસ્તગત કરવામાં આવ્યા પછી સંચાલનમાં થયેલા સુધારાનો સંદર્ભ આપવામાં આવ્યો છે. તે સોગંદનામામાં જણાવાયું છે:

> "હું કહું છું કે 'ધ એસેન્શિયલ સપ્લાયઝ (ટેમ્પરરી પાવર્સ) એક્ટ, ૧૯૪૬' ની કલમ ૩(૪) હેઠળ ભારત સરકાર દ્ધારા જારી કરાયેલા આદેશના બળે, ભારત સરકારને માત્ર સુપરવાઈઝરી કંટ્રોલ (નિરીક્ષણાત્મક નિયંત્રણ) હસ્તગત કર્યો હતો અને ઉક્ત કેદાર નાથ ખેતાન પાસે માત્ર સંચાલનને નિર્દેશો જારી કરવાની સત્તા હતી. સંચાલન જૂના સંચાલકો પાસે જ હતું અને ભારત સરકાર અથવા અધિકૃત નિયંત્રક પાસે સંચાલનમાં કોઈ અસરકારક કામગીરી ન હતી કારણ કે અધિકૃત નિયંત્રક ઉપક્રમનું સંચાલન કરી શકતા ન હતા. હું કહું છું કે મધ્યસ્થીના ૨૫ ઓક્ટોબર, ૧૯૫૬ ના સોગંદનામામાં વિગતવાર જણાવેલી સતત મુકદ્દમાબાજીને જોતા, એ સ્પષ્ટ હતું કે મિલનું સંચાલન ઉપક્રમના હિતો માટે અત્યંત નુકસાનકારક રીતે કરવામાં આવી રહ્યું હતું અને 'ધ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ (ડેવલપમેન્ટ એન્ડ રેગ્યુલેશન) એક્ટ, ૧૯૫૧' ની કલમ ૧૮એ હેઠળ આદેશ પસાર કરવો જરૂરી હતો. હું કહું છું કે શ્રી કેદાર નાથ ખેતાન દ્ધારા સંચાલન હસ્તગત કરવામાં આવ્યા પછી, સરકાર પાસે એવું માનવાનું કારણ છે કે સંચાલનમાં સુધારો થયો છે અને તેને વધુ બગડતું અટકાવ્યું છે."

તે જ સોગંદનામાના અન્ય એક ભાગમાં જણાવાયું છે કે મિલે ૧૯૫૩–૫૪ દરમિયાન નફો મેળવ્યો હતો અને ૧૯૫૪–૫૫ માં પણ મિલ રૂપિયા ૮૪,૩૨૧ નો ચોખ્ખો નફો કરે તેવી સંભાવના હતી. અમને આ નિવેદનોમાં એવું કંઈ દેખાતું નથી જેના પરથી એવો નિષ્કર્ષ નીકળી શકે કે ૮ નવેમ્બર, ૧૯૫૫ ના આદેશમાં નોંધાયેલો કેન્દ્રીય સરકારનો અભિપ્રાય — કે ઔદ્યોગિક ઉપક્રમનું સંચાલન જાહેર હિત માટે અત્યંત નુકસાનકારક રીતે કરવામાં આવી રહ્યું હતું — તેમાં સ્પષ્ટપણે ખોટું નિવેદન સામેલ હતું. બાબતનો મુખ્ય મુદ્દો ડિરેક્ટરો અને મેનેજિંગ એજન્ટો વચ્ચેનો આંતરિક વિવાદ હતો, જે લાંબી અને પજવણીભરી મુકદ્દમાબાજી તરફ દોરી ગયો હતો, જેમાંથી કેટલીક હજી પણ પેન્ડિંગ હતી; તે મુશ્કેલીનું સાચું કારણ હતું, અને અમે માનીએ છીએ કે કેન્દ્રીય સરકાર પાસે તેના અભિપ્રાય માટે પૂરતી સામગ્રી હતી કે પ્રશ્ન હેઠળના ઔદ્યોગિક ઉપક્રમનું સંચાલન જાહેર હિત માટે અત્યંત નુકસાનકારક રીતે કરવામાં આવી રહ્યું હતું.

(૨) હવે અમે ૭ નવેમ્બર, ૧૯૫૬ ના સુધારાત્મક આદેશ તરફ વળીએ છીએ. સુધારાત્મક આદેશ આ શબ્દોમાં છે —

> "ઉક્ત આદેશમાં કલમ ૧ ના પેટા–કલમ (૨) માં અને કલમ ૨ માં 'એક વર્ષ' શબ્દોના સ્થાને, 'બે વર્ષ' શબ્દો મૂકવામાં આવશે."

જનરલ ક્લોઝીઝ એક્ટની કલમ ૨૧ જણાવે છે —

> "જ્યાં, કોઈ પણ કેન્દ્રીય અધિનિયમ અથવા વિનિયમ દ્વારા, અધિસૂચનો, આદેશો, નિયમો અથવા પેટા–નિયમો જારી કરવાની સત્તા આપવામાં આવી હોય, તો તે સત્તામાં, તેવી જ રીતે અને તેવી જ મંજૂરી અને શરતોને (જો કોઈ હોય તો) આધિન રહીને, જારી કરાયેલા

આવા કોઈ પણ અધિસૂચનો, આદેશો, નિયમો અથવા પેટા-નિયમોમાં ઉમેરો કરવાની, સુધારો કરવાની, ફેરફાર કરવાની અથવા તેને રદ કરવાની સત્તા સામેલ છે."

અરજદારોના વિદ્ધાન વકીલની દલીલ એવી છે કે ન તો અધિનિયમની કલમ ૧૮એ કે ન તો જનરલ ક્લોઝીઝ એક્ટની કલમ ૨૧, ૭ નવેમ્બર, ૧૯૫૬ ના સુધારાત્મક આદેશને બચાવે છે. આ ચુકાદાના અગાઉના ભાગમાં અમે જેનો સંપૂર્ણ ઉલ્લેખ કર્યો છે તે અધિનિયમની કલમ ૧૮એ ની પેટા-કલમ (૨) ના પ્રોવિઝો (પરંતુક) ના સંદર્ભમાં અમારી સમક્ષ કેટલીક દલીલો કરવામાં આવી છે. અરજદારોના વિદ્ધાન વકીલ દ્વારા એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે તે પરંતુક માત્ર એવા આદેશનો સંદર્ભ આપે છે જે શરૂઆતમાં પાંચ વર્ષના ગાળા માટે કરવામાં આવ્યો હોય, અથવા વૈકલ્પિક રીતે, જે પાંચ વર્ષના ગાળાની સમાપ્તિ પર સમાપ્ત થતો હોય. તેમના મતે, પરંતુક કેન્દ્રીય સરકારને ઉક્ત પાંચ વર્ષના ગાળાની સમાપ્તિ પછી કેન્દ્રીય સરકાર દ્વારા આપવામાં આવેલા નિર્દેશમાં નિર્દિષ્ટ કરાયેલા એવા વધુ સમયગાળા માટે આદેશને ચાલુ રાખવાની સત્તા આપે છે, અને એકમાત્ર સેફગાર્ડ (રક્ષણાત્મક ઉપાય) એ છે કે નિર્દેશની એક નકલ સંસદના બંને ગૃહો સમક્ષ મૂકવાની હોય છે. અરજદારોના વિદ્ધાન વકીલની દલીલ આગળ જણાવે છે કે પ્રસ્તુત કેસમાં પરંતુક કોઈ લાગુ પડતો નથી જ્યાં મૂળ આદેશ માત્ર એક વર્ષના ગાળા માટે કરવામાં આવ્યો હતો અને સુધારાત્મક આદેશથી તેને માત્ર બીજા એક વર્ષ માટે ચાલુ રાખવામાં આવ્યો હતો. અધિનિયમની કલમ ૧૮એ ની પેટા-કલમ (૧) ની મૂળ જોગવાઈઓ અને જનરલ ક્લોઝીઝ એક્ટની કલમ ૨૧ અંગે અમે જે અભિપ્રાય લીધો છે, તેને જોતા

અમે ઉક્ત પરંતુકના સાચા વ્યાપ અને અસરના સંદર્ભમાં કોઈ પણ જાહેરાત કરવી જરૂરી માનતા નથી. અમારા અભિપ્રાય મુજબ, સુધારાત્મક આદેશને અધિનિયમની કલમ ૧૮એ ની પેટા–કલમ (૧) ની સાથે વાંચતા જનરલ ક્લોઝીઝ એક્ટની કલમ ૨૧ હેઠળ રક્ષણ મળેલું છે.

જનરલ ક્લોઝીઝ એક્ટની કલમ ૨૧ અન્ય બાબતોની સાથે જણાવે છે કે કોઈ પણ કેન્દ્રીય અધિનિયમ હેઠળ આદેશ જારી કરવાની સત્તામાં આદેશમાં સુધારો કરવાની સત્તા સામેલ છે; પરંતુ આ સત્તા એક ખૂબ જ મહત્વપૂર્ણ લાયકાતને આધિન છે અને તે લાયકાત 'તેવી જ રીતે અને તેવી જ મંજૂરી અને શરતોને (જો કોઈ હોય તો) આધિન રહીને' શબ્દોમાં સમાવિષ્ટ છે. અમારી સમક્ષ એ બાબતે કોઈ વિવાદ નથી કે સુધારાત્મક આદેશ મૂળ આદેશની જેમ જ કરવામાં આવ્યો હતો, એટલે કે અધિસૂચિત આદેશના માધ્યમથી. કલમ ૧૮એ હેઠળના આદેશ માટે કોઈ મંજૂરી જરૂરી ન હોવાથી, અમારી સમક્ષ એકમાત્ર પ્રશ્ન એ છે કે શું સુધારાત્મક આદેશે તેવી જ શરતોનું પાલન કર્યું હતું જે હેઠળ મૂળ આદેશ કરવામાં આવ્યો હતો. અધિનિયમની કલમ ૧૮એ ની પેટા–કલમ (૧) ના ખંડ (બી) હેઠળના આદેશની બે આવશ્યક જરૂરિયાતો શું છે તે અમે અગાઉ જ જણાવી ચુક્યા છીએ. અરજદારોના વિદ્વાન વકીલની દલીલ એવી છે કે આદેશમાં કોઈ પણ સુધારો કરવામાં આવે તે પહેલાં તે બે આવશ્યક શરતો ફરીથી પૂરી થવી જોઈએ; તેઓ આગ્રહ કરે છે કે જનરલ ક્લોઝીઝ એક્ટની કલમ ૨૧ માં આવતા 'તેવી જ શરતોને (જો કોઈ હોય તો) આધિન રહીને' પદસમૂહનો સાચો વ્યાપ અને અસર આ જ છે.

અમે અરજદારોના વિદ્વાન વકીલ સાથે સહમત છીએ કે સુધારો કરવાની સત્તા, જે આદેશ કરવાની સત્તામાં સામેલ છે, તે તેવી જ રીતે અને તેવી જ મંજૂરી અને શરતોને (જો કોઈ હોય તો) આધિન રહીને વાપરી શકાય છે જે મૂળ આદેશ કરવા પર શાસન કરે છે; આ વાત કલમ દ્વારા જ જણાવવામાં આવી છે. જો કે, અધિનિયમની કલમ ૧૮એ ની પેટા–કલમ (૧) ના ખંડ (બી) હેઠળ આદેશ કરવામાં આવે તે પહેલાં જે શરતો પૂરી કરવાની હોય છે તેના સાચા સ્વરૂપને સ્પષ્ટપણે સમજવું જરૂરી બને છે. એકવાર તે શરતોના સાચા સ્વરૂપની પ્રશંસા થઈ જાય, પછી અમારા અભિપ્રાય મુજબ જનરલ કલોઝીઝ એક્ટની કલમ ૨૧ ના પ્રયોગમાં બહુ ઓછી મુશ્કેલી બચે છે. હવે, કલમ ૧૮એ ની પેટા–કલમ (૧) ના ખંડ (બી) માં પ્રથમ શરત એ છે કે ઔદ્યોગિક ઉપક્રમ એવું હોવું જોઈએ જેના સંબંધમાં અધિનિયમની કલમ ૧૫ હેઠળ તપાસ કરવામાં આવી હોય. કલમ ૧૫ આ શબ્દોમાં છે —

"જ્યારે કેન્દ્રીય સરકારનો એવો અભિપ્રાય હોય કે —

(એ) કોઈ પણ અનુસૂચિત ઉદ્યોગ અથવા ઔદ્યોગિક ઉપક્રમ કે ઉપક્રમોના સંબંધમાં —

(૧) તે ઉદ્યોગ સાથે સંબંધિત અથવા તે ઔદ્યોગિક ઉપક્રમ કે ઉપક્રમોમાં, જેમ કેસ હોય તેમ, ઉત્પાદિત અથવા તૈયાર કરાતી કોઈ વસ્તુ કે વસ્તુઓના વર્ગના ઉત્પાદનના મૂલ્યમાં મોટો ઘટાડો થયો છે, અથવા થવાની સંભાવના છે, જેના માટે, પ્રવર્તમાન આર્થિક પરિસ્થિતિઓને ધ્યાનમાં લેતા, કોઈ વાજબીપણું નથી; અથવા

(૨) તે ઉદ્યોગ સાથે સંબંધિત અથવા તે ઔદ્યોગિક ઉપક્રમ કે ઉપક્રમોમાં, જેમ કેસ હોય તેમ, ઉત્પાદિત અથવા તૈયાર કરાતી કોઈ વસ્તુ કે વસ્તુઓના વર્ગની ગુણવત્તામાં નોંધપાત્ર બગાડ થયો છે, અથવા થવાની સંભાવના છે, જેને ટાળી શકાયો હોત અથવા ટાળી શકાય તેમ છે; અથવા

(૩) તે ઉદ્યોગ સાથે સંબંધિત અથવા તે ઔદ્યોગિક ઉપક્રમ કે ઉપક્રમોમાં, જેમ કેસ હોય તેમ, ઉત્પાદિત અથવા તૈયાર કરાતી કોઈ વસ્તુ કે વસ્તુઓના વર્ગની કિંમતમાં વધારો થયો છે અથવા થવાની સંભાવના છે, જેના માટે કોઈ વાજબીપણું નથી; અથવા

(૪) ઉદ્યોગ અથવા ઔદ્યોગિક ઉપક્રમ કે ઉપક્રમોમાં, જેમ કેસ હોય તેમ, ઉપયોગમાં લેવાતા રાષ્ટ્રીય મહત્વના કોઈ સંસાધનોના સંરક્ષણના હેતુ માટે આ પ્રકરણમાં પ્રદાન કરાયેલું આવું કોઈ પગલું લેવું જરૂરી છે; અથવા

(બી) કોઈ ઔદ્યોગિક ઉપક્રમનું સંચાલન સંબંધિત અનુસૂચિત ઉદ્યોગ માટે અથવા જાહેર હિત માટે અત્યંત નુકસાનકારક રીતે કરવામાં આવી રહ્યું છે;

તો કેન્દ્રીય સરકાર તે હેતુ માટે જે વ્યક્તિ અથવા વ્યક્તિઓના મંડળની નિમણૂક કરે તેના દ્વારા કેસની પરિસ્થિતિઓની સંપૂર્ણ અને વિસ્તૃત તપાસ કરી શકે છે અથવા કરાવી શકે છે."

આ કેસમાં તપાસ માટેનો આદેશ કલમ ૧૫ ના ખંડ (બી) હેઠળ કરવામાં આવ્યો હતો, અને તે ખંડ ફરીથી એવા પદસમૂહનો ઉપયોગ કરે છે કે 'ઔદ્યોગિક ઉપક્રમનું સંચાલન સંબંધિત ઉદ્યોગ માટે અથવા જાહેર હિત માટે અત્યંત નુકસાનકારક રીતે કરવામાં આવી રહ્યું છે' — તે જ પદસમૂહ જે અધિનિયમની

કલમ ૧૮એ ની પેટા–કલમ (૧) ના ખંડ (બી) માં આવે છે. અધિનિયમની કલમ ૧૬ અન્ય બાબતોની સાથે જણાવે છે કે જો, કલમ ૧૫ હેઠળ કોઈ તપાસ કર્યા પછી અથવા કરાવ્યા પછી, કેન્દ્રીય સરકારને સંતોષ થાય કે કલમ હેઠળ પગલાં લેવા યોગ્ય છે, તો તે પછી તે કેટલાક નિર્દેશો જારી કરી શકે છે જે કલમમાં જણાવવામાં આવ્યા છે. જો કે, એવું બની શકે કે કોઈ આપેલા કેસમાં સંચાલન ઉદ્યોગ માટે અથવા જાહેર હિત માટે એટલું નુકસાનકારક હોય કે કલમ ૧૬ હેઠળના માત્ર નિર્દેશો પૂરતા ન હોય; તે સ્થિતિમાં, કેન્દ્રીય સરકાર અધિનિયમની કલમ ૧૮એ ની પેટા–કલમ (૧) ના ખંડ (બી) હેઠળ પસાર કરાયેલા આદેશ દ્વારા સંચાલન હસ્તગત કરી શકે છે. એવો કેસ પણ હોઈ શકે જ્યાં નિર્દેશો આપવા છતાં, કોઈ પૂરતો સુધારો થયો ન હોય અને કલમ ૧૮એ ની પેટા–કલમ (૧) હેઠળનો આદેશ જરૂરી બની જાય. એટલા માટે જ પેટા–કલમ (૧) ના ખંડ (બી) માં 'ભલે કલમ ૧૬ ને અનુસરીને ઉપક્રમને કોઈ નિર્દેશો જારી કરવામાં આવ્યા હોય કે ન હોય' પદસમૂહ આવે છે. કલમ ૧૫ ના ખંડ (બી) અને કલમ ૧૮એ ની પેટા–કલમ (૧) ના ખંડ (બી) બંનેમાં 'અત્યંત નુકસાનકારક રીતે સંચાલન કરવામાં આવી રહ્યું છે વગેરે' તે જ પદસમૂહ આવવાનું કારણ આ છે: તપાસ ત્યારે આદેશિત કરવામાં આવે છે જ્યારે કલમ ૧૫ માં ઉલ્લેખિત શરતો પૂરી થાય છે, જેમાંની એક શરત એ છે કે ઔદ્યોગિક ઉપક્રમનું સંચાલન સંબંધિત અનુસૂચિત ઉદ્યોગ માટે અથવા જાહેર હિત માટે અત્યંત નુકસાનકારક રીતે કરવામાં આવી રહ્યું છે. આવી તપાસ થવા પર, કેન્દ્રીય સરકાર કલમ ૧૬ હેઠળ નિર્દેશો જારી કરી શકે છે; તે નિર્દેશો પરિસ્થિતિમાં સુધારો કરી શકે છે અથવા ન

પણ કરી શકે. અર્થાત જો તેઓ પરિસ્થિતિમાં સુધારો ન કરે, અથવા જો કલમ ૧૬ હેઠળ માત્ર નિર્દેશો આપવા તે પરિસ્થિતિને પહોંચી વળવા માટે પૂરતું માનવામાં ન આવે, તો કેન્દ્રીય સરકાર કલમ ૧૮એ હેઠળ આદેશ પસાર કરી શકે છે; પરંતુ જરૂરી શરતોમાંની એક એ છે કે કેન્દ્રીય સરકારનો એવો અભિપ્રાય હોવો જોઈએ કે ઔદ્યોગિક ઉપક્રમનું સંચાલન હજી પણ સંબંધિત અનુસૂચિત ઉદ્યોગ માટે અથવા જાહેર હિત માટે અત્યંત નુકસાનકારક રીતે કરવામાં આવી રહ્યું છે. જો આ કલમો ૧૫, ૧૬ અને ૧૮એ ને સાથે વાંચવામાં આવે, જેમ કે તેને વાંચવી જ જોઈએ, તો એ તરત જ સ્પષ્ટ થઈ જાય છે કે અનુસૂચિત ઉદ્યોગ માટે અથવા જાહેર હિત માટે અત્યંત નુકસાનકારક રીતે ઔદ્યોગિક ઉપક્રમના સંચાલન અંગેની શરત તેના સાચા વ્યાપ અને અસરમાં એવા સમયગાળા સાથે સંબંધિત છે જ્યારે ઔદ્યોગિક ઉપક્રમનું સંચાલન તેના માલિકના હાથમાં હોય; એટલે કે, આખા અથવા ઉપક્રમના કોઈ ભાગનું સંચાલન હસ્તગત કરવામાં આવે તે પહેલાંના સમયગાળા સાથે. તેવી જ રીતે નિયંત્રણના કાર્યોના પ્રયોગના સંદર્ભમાં, જેની કલ્પના પણ અધિનિયમની કલમ ૧૮એ દ્વારા કરવામાં આવી છે, શરત ફરીથી નિયંત્રણના કાર્યો હસ્તગત કરવામાં આવે તે પહેલાંના સમયગાળા સાથે સંબંધિત છે. અમારા અભિપ્રાય મુજબ, એવું માનવું અતાર્કિક અને કલમો ૧૫, ૧૬ અને ૧૮એ ના શબ્દોની વિરુદ્ધ હશે કે ગેરવહીવટ અંગેની શરત (સંક્ષિપ્તતા અને સગવડતાના હેતુ માટે 'ગેરવહીવટ' શબ્દનો ઉપયોગ કરતા, કારણ કે સાચો પદસમૂહ, એટલે કે 'સંબંધિત અનુસૂચિત ઉદ્યોગ માટે અથવા જાહેર હિત માટે અત્યંત નુકસાનકારક રીતે સંચાલન') સંચાલન હસ્તગત કરવામાં આવ્યા પછી

અને અધિકૃત નિયંત્રક દ્વારા તેના સંચાલનના સમયગાળા દરમિયાન લાગુ થઈ શકે છે. અરજદારોના વિદ્વાન વકીલની દલીલ એવી છે કે જ્યારે પણ કોઈ સુધારો કરવામાં આવે, ત્યારે ગેરવહીવટની કસોટી ફરીથી પૂરી થવી જોઈએ. ચાલો આપણે આ દલીલની સંપૂર્ણ અસરો તપાસીએ. જો, સંચાલન હસ્તગત કર્યા પછી, અધિકૃત નિયંત્રક ગંભીર રીતે બીમાર પડે અથવા થોડા દિવસોમાં મૃત્યુ પામે જ્યારે આદેશનો સમયગાળો સમાપ્ત થયો ન હોય, તો કેન્દ્રીય સરકારને અન્ય વ્યક્તિની નિમણૂક કરવી જરૂરી લાગી શકે છે અને તે હેતુ માટે સુધારો કરવો પડી શકે છે. જો અરજદારોના વિદ્વાન વકીલની દલીલ સાચી હોય, તો જ્યાં સુધી ગેરવહીવટની કસોટી ફરીથી પૂરી ન થાય ત્યાં સુધી કોઈ સુધારો કરી શકાય નહીં; પરંતુ જ્યારે સંચાલન તેના મૃત્યુ સુધી અધિકૃત નિયંત્રકના હાથમાં હતું, ત્યારે આવી કસોટી કેવી રીતે પૂરી થઈ શકે, અધિકૃત નિયંત્રક વધુ કે ઓછું કેન્દ્રીય સરકારના એજન્ટની સ્થિતિમાં હોય? અરજદારોના વિદ્વાન વકીલની દલીલને તેના તાર્કિક અંત સુધી ખેંચતા, તે એક અસંગતતા (એબ્સર્ડિટી) માં પરિણમશે અને કોઈ સુધારો ક્યારેય શક્ય બનશે નહીં.

તેનાથી વિપરીત અધિકૃત નિયંત્રકના વિદ્વાન વકીલે એવી દલીલ કરી છે કે અધિનિયમની કલમ ૧૮એ ની પેટા-કલમ (૧) ના ખંડ (બી) માં નિર્ધારિત કરાયેલી બે શરતો સ્વભાવે સ્થિર (સ્ટેટિક) નથી અને એકવાર તે પૂરી થઈ જાય, પછી તે તે પછી પણ અસર ધરાવે છે ભલે તે દરમિયાન ગમે તે બન્યું હોય. દલીલ આગળ જણાવે છે કે જો કલમ ૧૫ હેઠળ એકવાર તપાસ કરવામાં આવી હોય અને જો કોઈ અગાઉના તબક્કે ઔદ્યોગિક ઉપક્રમનો ગેરવહીવટ થયો હોય, તો તે

બે શરતો કાર્યરત રહે છે ભલે ઉપક્રમ થોડા સમય માટે ફરીથી માલિક પાસે જાય, અને કોઈ પણ સમયે સુધારો કરી શકાય છે અને નવી તપાસ અને નવા ગેરવહીવટની જરૂરિયાત વિના નવો આદેશ પણ કરી શકાય છે.

અમે માનીએ છીએ કે આ બંને અત્યંત આત્યંતિક વિચારો છે. કલમો ૧૫, ૧૬ અને ૧૮એ ના યોગ્ય અર્થઘટન પર, સાચો વિચાર તે જ જણાય છે જે અમે અગાઉ જણાવ્યું છે, એટલે કે બે શરતો, એક કલમ ૧૫ હેઠળની તપાસ અને બીજી ગેરવહીવટ અંગેની, એવા સમયગાળા સાથે સંબંધિત છે જ્યારે ઔદ્યોગિક ઉપક્રમનું સંચાલન કાનૂની રીતે તેના માલિક પાસે હોય, અને કલમ ૧૮એ ને, પેટા-કલમ (૧) ના ખંડ (બી) માં જણાવેલી બે શરતોના સંદર્ભમાં, એવી રીતે વાંચવી જોઈએ જાણે કે ખંડમાં 'જ્યારે ઉપક્રમ તેના માલિક પાસે હોય' શબ્દો હાજર હોય. જો, આ કેસની જેમ, સંચાલન એકવાર કલમ ૧૮એ હેઠળના આદેશ દ્વારા હસ્તગત કરવામાં આવે પરંતુ આદેશ પાછળથી રદ કરવામાં આવે અને સંચાલન ફરીથી માલિક પાસે જાય, તો કલમ ૧૮એ ની પેટા-કલમ (૧) ના ખંડ (બી) હેઠળ આદેશ કરવામાં આવે તે પહેલાં તે બે શરતો ફરીથી પૂરી થવી જોઈએ. પ્રસ્તુત કેસમાં તે જ થયું હતું. ૧૪ નવેમ્બર, ૧૯૫૩ ના રોજ સંચાલન હસ્તગત કરવામાં આવ્યું હતું, પરંતુ ૨૧ મે, ૧૯૫૪ ના રોજ આદેશ રદ કરવામાં આવ્યો હતો અને સંચાલન માલિક પાસે ગયું હતું. સપ્ટેમ્બર, ૧૯૫૪ માં અધિનિયમની કલમ ૧૫ હેઠળ ફરીથી તપાસ કરવામાં આવી હતી, અને કેન્દ્ર સરકારને, ૧૬ જુલાઈ, ૧૯૫૪ ના રોજ 'ધ એસેન્શિયલ સપ્લાયઝ (ટેમ્પરરી પાવર્સ) એક્ટ' હેઠળ કરાયેલા આદેશ છતાં ઔદ્યોગિક ઉપક્રમનો ગેરવહીવટ થઈ

રહ્યો હોવાના સંતોષ પર, ૮ નવેમ્બર, ૧૯૫૫ ના રોજ પડકારરૂપ આદેશ પસાર કર્યો હતો. જ્યાં સુધી ૭ નવેમ્બર, ૧૯૫૬ ના સુધારાત્મક આદેશનો સંબંધ હતો, તેવી જ શરતો હજી પણ અસ્તિત્વમાં હતી અને નવી તપાસ વગેરેની કોઈ જરૂરિયાત ન હતી, કારણ કે ૮ નવેમ્બર, ૧૯૫૫ થી સંચાલન માલિક પાસે ગયું ન હતું, અને પોતાના સ્વભાવથી જ શરતો ત્યાં સુધી અસ્તિત્વમાં રહી જ્યાં સુધી સંચાલન ફરીથી માલિકના હાથમાં ન જાય. કલમ ૧૮એ માં નિર્ધારિત કરાયેલી શરતોના સાચા સ્વરૂપને ધ્યાનમાં લેતા, ૭ નવેમ્બર, ૧૯૫૬ ના રોજ જ્યારે સુધારો કરવામાં આવ્યો ત્યારે જનરલ ક્લોઝીઝ એક્ટની કલમ ૨૧ નો કોઈ ભંગ થયો ન હતો, અને અમારા અભિપ્રાય મુજબ, કલમ ૨૧ ની જરૂરિયાતોનું નોંધપાત્ર રીતે પાલન કરવામાં આવ્યું હતું. સુધારો કરવાની સત્તા જે આદેશ કરવાની સત્તામાં સામેલ છે તેનો પ્રયોગ જનરલ ક્લોઝીઝ એક્ટની કલમ ૨૧ ના અર્થ અંતર્ગત તેવી જ શરતોને આધિન રહીને કરવામાં આવ્યો હતો, શરતો અધિનિયમની કલમ ૧૫ હેઠળની તપાસ અને જાહેર હિત માટે અત્યંત નુકસાનકારક રીતે સંચાલન હોવાને કારણે, જે બંને અનિવાર્યપણે તે સમયગાળા સાથે સંબંધિત હતા જ્યારે ઔદ્યોગિક ઉપક્રમનું સંચાલન કાનૂની રીતે તેના માલિક પાસે હતું; અને બંને પૂરી થઈ હતી અને જ્યારે સુધારો કરવામાં આવ્યો ત્યારે પણ તે પૂરી થતી રહી હતી. એ યાદ રાખવાનું છે કે જનરલ ક્લોઝીઝ એક્ટની કલમ ૨૧ અર્થઘટનનો એક નિયમ (રૂલ ઓફ કન્સ્ટ્રક્શન) રજૂ કરે છે, અને તે નિયમનો સંદર્ભ તે ચોક્કસ કાયદાના સંદર્ભ અને વિષયવસ્તુ સાથે હોવો જોઈએ જેને તે લાગુ કરવામાં આવી રહ્યો છે; ઉદાહરણ તરીકે, અધિનિયમની

કલમ ૧૮એ તે કલમ હેઠળ કરવામાં આવેલા આદેશને રદ કરવા માટે કોઈ શરતો પ્રિસ્ક્રાઇબ કરતી નથી, પરંતુ કલમ ૧૮એફ કરે છે અને જનરલ ક્લોઝીઝ એક્ટની કલમ ૨૧ માં સંદર્ભિત રદ કરવાની સત્તાનો સ દર્ભ કલમ ૧૮એફ સાથે હોવો જોઈએ. તેવી જ રીતે, કરવામાં આવેલો સુધારાત્મક આદેશ કલમ ૧૮એ હેઠળનો આદેશ બને છે અને તે તેમાં ઉલ્લેખિત તમામ શરતોને આધિન છે, જેમાં પેટા–કલમ (૨) માં ઉલ્લેખિત શરત પણ સામેલ છે.

આ સંબંધમાં આ અદાલતના *સ્ટ્રોબોર્ડ મેન્યુફેક્ચરિંગ કો. વિરુદ્ધ ગટ્ટા મિલ વર્કર્સ યુનિયન* ના ચુકાદાનો સંદર્ભ આપવામાં આવ્યો હતો. તે કેસમાં, ઉત્તર પ્રદેશની રાજ્ય સરકારને ૧૮ ફેબ્રુઆરી, ૧૯૫૦ ના રોજ લેબર કમિશનરને એક ઔદ્યોગિક વિવાદ સોંપ્યો હતો અને નિર્દેશ આપ્યો હતો કે એવોર્ડ ૫ એપ્રિલ, ૧૯૫૦ થી મોડો ન હોય તેમ સબમિટ કરવો જોઈએ. જો કે, એવોર્ડ ૧૩ એપ્રિલના રોજ આપવામાં આવ્યો હતો, અને ૨૬ એપ્રિલના રોજ ગવર્નરે એવોર્ડ આપવાનો સમય ૩૦ એપ્રિલ, ૧૯૫૦ સુધી લંબાવતું અધિસૂચન જારી કર્યું હતું. આ અદાલત દ્વારા એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે રાજ્ય સરકાર પાસે સમય લંબાવવાની કોઈ સત્તા ન હતી અને મૂળ રેફરન્સ (સંદર્ભ) ના આદેશમાં નિયત કરાયેલા સમયની સમાપ્તિ પર લવાદ ન્યાયાધિકારી કાર્યમુક્ત (ફંક્ટસ ઓફિસિયો) થઈ ગયા હતા અને તેથી એવોર્ડ અધિકારક્ષેત્ર વિનાનો અને શૂન્ય (નલિટી) હતો. તે કેસમાં રાજ્ય સરકાર વતી એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે ૨૬ એપ્રિલ, ૧૯૫૦ ના આદેશને યુ.પી. જનરલ ક્લોઝીઝ એક્ટની કલમ ૨૧ ના સંદર્ભમાં સમર્થન આપી શકાય છે. પરંતુ આ અદાલતે તે દલીલને ફગાવી

દીધી અને ઠરાવ્યું કે યુ.પી. જનરલ ક્લોઝીઝ એક્ટની કલમ ૨૧ દ્વારા આપવામાં આવેલી સુધારા અને ફેરફારની સત્તાનો પ્રયોગ ભૂતકાલીન અસર (રેટ્રોસ્પેક્ટિવ ઓપરેશન) ધરાવતી હોય તે રીતે કરી શકાય નહીં. અમે નથી માનતા કે તે નિર્ણયનો સિદ્ધાંત પ્રસ્તુત કેસમાં કોઈ લાગુ પડે છે. પરંતુ જેમ અમે અગાઉ જણાવ્યું છે તેમ, જનરલ ક્લોઝીઝ એક્ટની કલમ ૨૧ માં જોગવાઈ અર્થઘટનનો એક નિયમ રજૂ કરે છે, અને તેમાં ગર્ભિત સુધારાની સત્તા મુખ્ય કાયદાની જોગવાઈઓના સંદર્ભ અને વિષયવસ્તુના આધારે નક્કી થવી જોઈએ. પ્રસ્તુત કેસમાં, તે અર્થઘટનનો નિયમ લાગુ પડે છે, પરંતુ તે અધિનિયમની કલમો ૧૫, ૧૬ અને ૧૮એ ના સંદર્ભ અને વિષયવસ્તુના આધારે થાય છે.

(૩) હવે અમે ત્રીજા અને અંતિમ પ્રશ્ન તરફ વળીએ છીએ જે અમારી સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવ્યો છે. અરજદારોના વિદ્વાન વકીલે એવી દલીલ કરી છે કે પડકારરૂપ આદેશો સદ્ભાવનાપૂર્વકના આદેશો નથી. તેમણે રજૂઆત કરી છે કે અધિકૃત નિયંત્રક તે વિવાદના પક્ષકારોમાંના એક હતા જે લાંબી મુકદ્દમાબાજી તરફ દોરી ગયો હતો. તેમણે ધ્યાન દોર્યું છે કે તેમની સામે મનાઈહુકમનો આદેશ હતો. તેમણે અધિકૃત નિયંત્રકની અન્ય પ્રવૃત્તિઓમાંથી ઉદ્ભવતી અને તેમની સામેની ઇન્કમ–ટેક્સની માંગણીઓ સંબંધિત અન્ય કેટલીક પરિસ્થિતિઓનો પણ સંદર્ભ આપ્યો છે. તેમણે એવી રજૂઆત કરી છે કે અધિકૃત નિયંત્રકે તેમના દ્વારા કરાયેલા ઇન્ડિયન કંપનીઝ એક્ટની કેટલીક જોગવાઈઓના ભંગના કારણે ડિરેક્ટર તરીકે મટી ગયા હતા. આ રજૂઆતોનો અધિકૃત નિયંત્રક વતી દાખલ કરાયેલા સોગંદનામામાં ખૂબ જ ગંભીરતાથી વિરોધ કરવામાં આવ્યો છે. અમારી

સમક્ષ રહેલી સામગ્રી પર, અમારા માટે એ ન તો શક્ય છે કે ન તો યોગ્ય છે કે અમે હકીકતના આ વિવાદિત પ્રશ્નો પર કોઈ જાહેરાત કરીએ. એ જણાવવું પૂરતું છે કે અધિકૃત નિયંત્રક તરીકે યોગ્ય વ્યક્તિની પસંદગી કરવાનું કેન્દ્રીય સરકાર પર નિર્ભર છે અને એવું માની શકાય કે કેન્દ્રીય સરકાર ચોક્કસ ઉદ્યોગની અને તેના પોતાના વિષયોની જરૂરિયાતો અને અધિકૃત નિયંત્રક તરીકે નિમણૂક પામનાર વ્યક્તિની યોગ્યતા સૌથી વધુ સારી રીતે જાણે છે. અમે જે હકીકતો અને પરિસ્થિતિઓનો સંદર્ભ અગાઉ જ આપી ચુક્યા છીએ, તેને ધ્યાનમાં લેતા એવું કહી શકાય નહીં કે આ ચોક્કસ કેસમાં કેદાર નાથ ખેતાનની અધિકૃત નિયંત્રક તરીકેની નિમણૂક કોઈ છૂપા ઉદ્દેશ્યથી કરવામાં આવી હતી, એટલે કે, જે હેતુઓ માટે પડકારરૂપ આદેશ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો તે ઉદ્દેશ્યો પ્રાપ્ત કરવા સિવાયના કોઈ હેતુ માટે. કેન્દ્રીય સરકારની પ્રાથમિક ચિંતા એ જોવાની હતી કે મિલોનું સંચાલન એવી રીતે થાય જે જાહેર હિત માટે નુકસાનકારક ન હોય, અને પ્રશ્ન હેઠળના ઉદ્યોગમાં કેદાર નાથ ખેતાનના અનુભવને ધ્યાનમાં લેતા, કેન્દ્રીય સરકાર માટે અધિકૃત નિયંત્રક તરીકે નિમણૂક કરવા માટે તેમને સૌથી યોગ્ય વ્યક્તિ તરીકે પસંદ કરવાનું ખુલ્લું હતું, ભલે તેઓ વિવાદના એક પક્ષકાર કેમ ન હોય. આ પ્રકારના કેસોમાં જ્યાં કેન્દ્રીય સરકારમાં સદ્ભાવનાનો અભાવ હોવાની દલીલ કરવામાં આવે છે, ત્યાં લાગુ કરવાની કસોટી એ નથી કે કોઈ વધુ સારો કે વધુ સ્વતંત્ર માણસ ઉપલબ્ધ હતો કે હોઈ શકતો હતો; કે અદાલતની એ ફરજ નથી કે તે કેન્દ્રીય સરકાર દ્વારા કરાયેલી પસંદગીને યોગ્યતા અને સુમેળની અન્ય અને સ્વતંત્ર કસોટીને આધિન કરે, કારણ કે અદાલત પાસે આવી કસોટી માટે

ખરેખર કોઈ સામગ્રી હોતી નથી. લાગુ કરવાની કસોટી એ છે કે શું નિમણૂક કોઈ છૂપા ઉદ્દેશ્યથી કરવામાં આવી હતી, જે કાયદા હેઠળ — જેના અંતર્ગત પડકારરૂપ આદેશ કરવામાં આવ્યો છે — ઘડવામાં આવેલા ઉદ્દેશ્ય સિવાયનો કોઈ અન્ય હેતુ હોય. અમારા મતે, અરજદારો પ્રસ્તુત કેસમાં તે કસોટી સંતોષવામાં સંપૂર્ણપણે નિષ્ફળ ગયા છે.

ઉપર આપેલા કારણોસર, અમે ઠરાવીએ છીએ કે ૮ નવેમ્બર, ૧૯૫૫ ના રોજ કરવામાં આવેલો આદેશ અને ૭ નવેમ્બર, ૧૯૫૬ નો સુધારાત્મક આદેશ બંને કાયદાની દ્રષ્ટિએ વૈધ છે, અને અરજદારોએ તેમના મૂળભૂત અધિકારના ભંગનો કોઈ કેસ સાબિત કર્યો નથી.

ઉપસંહારમાં, એ જણાવી શકાય કે અધિકૃત નિયંત્રક વતી એક પ્રારંભિક વાંધો પણ લેવામાં આવ્યો હતો કે પ્રથમ અરજદાર કાનૂની રીતે બીજા અરજદારનું પ્રતિનિધિત્વ કરવા સક્ષમ નથી. ગુણવત્તા પરના અમારા નિર્ણયને ધ્યાનમાં લેતા, આ પ્રારંભિક વાંધા વિશે વધુ કંઈ કહેવું જરૂરી નથી. બાર (વકીલો) દ્વારા એવું જણાવવામાં આવ્યું હતું કે આ પ્રારંભિક વાંધો સિવિલ સૂટ નં. ૪ (૧૯૫૨) માં પણ લેવામાં આવ્યો છે. તે દાવો હજી પેન્ડિંગ હોવાથી, અમે પ્રારંભિક વાંધા પર કોઈ અભિપ્રાય વ્યક્ત કરવાનું ટાળવું યોગ્ય માન્યું છે.

પરિણામ એ છે કે અરજીમાં કોઈ ગુણવત્તા નથી જેને પ્રતિવાદી, ભારત સંઘની તરફેણમાં ખર્ચ સાથે ફગાવી દેવામાં આવે છે. અધિકૃત નિયંત્રક, જેમણે પોતાના જોખમે મધ્યસ્થી કરી હતી, તેમણે પોતાનો ખર્ચ જાતે ભોગવવો પડશે.

ન્યાયમૂર્તિ સરકાર —

મને મારા સાથી જજ એસ. કે. દાસ દ્વારા હમણાં જ આપવામાં આવેલો ચુકાદો વાંચવાનો લહાવો મળ્યો છે. મને ખેદ છે કે આ બાબતમાં ઊભા થતા પ્રશ્નોમાંથી એક પ્રશ્ન પર મારો અભિપ્રાય અલગ છે. આ ચુકાદામાં હું માત્ર તે પ્રશ્ન પર જ થોડા શબ્દો કહીશ. ન્યાયમૂર્તિ એસ. કે. દાસના બાકીના ચુકાદા સાથે હું સંપૂર્ણપણે સહમત છું. તેમણે હકીકતોની ખૂબ જ વિગતવાર ચર્ચા કરી છે અને તેથી હું તેને મારી જાતે જણાવવાનું પ્રસ્તાવિત કરતો નથી.

કેન્દ્રીય સરકારે ૮ નવેમ્બર, ૧૯૫૫ ના સત્તાવાર ગેઝેટમાં પ્રકાશિત આદેશ દ્વારા, અને 'ધ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ (ડેવલપમેન્ટ એન્ડ રેગ્યુલેશન) એક્ટ, ૧૯૫૧' ની કલમ ૧૮એ દ્વારા આપવામાં આવેલી સત્તાનો પ્રયોગ કરીને, કેદાર નાથ ખેતાનને — જેમને આ કાર્યવાહીમાં મધ્યસ્થી કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવી છે — ઈશ્વરી ખેતાન શુગર મિલ્સ લિમિટેડનું સંચાલન હસ્તગત કરવા માટે અધિકૃત કર્યા હતા, જે ઔદ્યોગિક એકમ તે સમયે તેના ડિરેક્ટરોના સંચાલનમાં હતું. આદેશે પ્રદાન કર્યું હતું કે તે સત્તાવાર ગેઝેટમાં તેના પ્રકાશનની તારીખથી શરૂ કરીને એક વર્ષના ગાળા માટે અમલમાં રહેશે. ૭ નવેમ્બર, ૧૯૫૬ ના રોજ કરાયેલા અન્ય એક આદેશ દ્વારા, કેન્દ્ર સરકારને નિર્દેશ આપ્યો કે ૮ નવેમ્બર, ૧૯૫૫ ના આદેશમાં "એક વર્ષ" શબ્દોના સ્થાને 'બે વર્ષ' શબ્દો મૂકવામાં આવશે. આ પાછલા આદેશની અસર એ હતી કે કેદાર નાથ ખેતાન ૭ નવેમ્બર, ૧૯૫૭ સુધી મિલના સંચાલનમાં રહેવાના હતા. પ્રશ્ન એ છે કે શું ૭ નવેમ્બર, ૧૯૫૬ નો આદેશ વૈધ આદેશ હતો. પાછલો આદેશ માત્ર અગાઉના આદેશનો

એક સુધારો છે. શું કેન્દ્રીય સરકાર પાસે ત્યારે આ રીતે સુધારો કરવાની કોઈ સત્તા હતી?

કલમ ૧૮એ હેઠળ એકવાર આદેશ કરવામાં આવ્યા પછી તેમાં સુધારો કરવાની કોઈ સત્તા સ્પષ્ટપણે આપતી નથી. જો કે, જનરલ ક્લોઝીઝ એક્ટની કલમ ૨૧ પ્રદાન કરે છે કે કેટલીક પરિસ્થિતિઓમાં સુધારો કરવાની સત્તા અસ્તિત્વમાં રહેશે. તેથી એકમાત્ર પ્રશ્ન એ છે કે શું જનરલ ક્લોઝીઝ એક્ટની કલમ ૨૧ આ કેસમાં કરાયેલા સુધારાને ન્યાયી ઠેરવે છે. કલમ ૨૧ આ શબ્દોમાં છે —

> "જ્યાં, કોઈ પણ (કેન્દ્રીય અધિનિયમ) અથવા વિનિયમ દ્વારા, (અધિસૂચનો), આદેશો, નિયમો અથવા પેટા–નિયમો જારી કરવાની સત્તા આપવામાં આવી હોય તો તે સત્તામાં, તેવી જ રીતે અને તેવી જ મંજૂરી અને શરતોને (જો કોઈ હોય તો) આધિન રહીને, જારી કરાયેલા આવા કોઈ પણ (અધિસૂચનો), આદેશો, નિયમો અથવા પેટા–નિયમોમાં ઉમેરો કરવાની, સુધારો કરવાની, ફેરફાર કરવાની અથવા તેને રદ કરવાની સત્તા સામેલ છે."

આ કલમ હેઠળ એકવાર જારી કરાયેલ અધિસૂચન અથવા આદેશમાં માત્ર "તેવી જ રીતે અને તેવી જ મંજૂરી અને શરતોને (જો કોઈ હોય તો) આધિન રહીને" સુધારો કરી શકાય છે. આનો અર્થ એ થાય છે કે સુધારાની સત્તાનો પ્રયોગ માત્ર એ જ રીતે અને એ જ મંજૂરી અને શરતોને આધિન રહીને કરી શકાય છે, જો કોઈ લાદવામાં આવી હોય, જેમાં મુખ્ય અધિનિયમ હેઠળ આદેશ કરવાની સત્તાનો પ્રયોગ કરી શકાય તેમ હોય. શું ૭ નવેમ્બર, ૧૯૫૬ નો આદેશ તે જ રીતે

અને તે જ મંજૂરી અને શરતોને આધિન રહીને કરવામાં આવ્યો હતો જે હેઠળ મુખ્ય અધિનિયમની કલમ ૧૮એ હેઠળ આદેશ કરી શકાય તેમ હોય?

કલમ ૧૮એ હેઠળ કોઈ વ્યક્તિને ઉપક્રમનું સંચાલન હસ્તગત કરવા માટે અધિકૃત કરવાની સત્તાનો પ્રયોગ માત્ર એક અધિસૂચિત આદેશ દ્વારા જ કરી શકાય છે, એટલે કે સત્તાવાર ગેઝેટમાં અધિસૂચિત આદેશ દ્વારા. આ સત્તાના પ્રયોગની રીત છે. સુધારાત્મક આદેશ તે જ રીતે કરવામાં આવ્યો હતો. તેથી, જનરલ ક્લોઝીઝ એક્ટની કલમ ૨૧ ની આ જરૂરિયાત આ કેસમાં પૂરી થઈ હતી. કલમ ૧૮એ તેના દ્વારા આપવામાં આવેલી સત્તાના પ્રયોગ પહેલાં કોઈ મંજૂરી મેળવવાની જોગવાઈ કરતી નથી. તેથી, સુધારાત્મક આદેશ માટે કોઈ મંજૂરીની જરૂર ન હતી, અને કોઈ મંજૂરી અંગેની કોઈ જરૂરિયાત સંતોષવાનો પ્રશ્ન ઊભો થતો નથી. મુશ્કેલી કલમ ૨૧ માં નિર્દિષ્ટ છેલ્લી જરૂરિયાત અંગે ઊભી થઈ છે, એટલે કે 'તેવી જ શરતોને આધિન' શબ્દો દ્વારા સૂચિત. મુખ્ય અધિનિયમની કલમ ૧૮એ વર્તમાન હેતુ માટે જેટલી પ્રસ્તુત છે તેટલી આ શબ્દોમાં છે —

> "જો કેન્દ્રીય સરકારનો એવો અભિપ્રાય હોય કે —
>
> (એ)..........
>
> (બી) કોઈ ઔદ્યોગિક ઉપક્રમ જેના સંબંધમાં કલમ ૧૫ હેઠળ તપાસ કરવામાં આવી છે..........તેનું સંચાલન સંબંધિત અનુસૂચિત ઉદ્યોગ માટે અથવા જાહેર હિત માટે અત્યંત નુકસાનકારક રીતે કરવામાં આવી રહ્યું છે, તો કેન્દ્રીય સરકાર, અધિસૂચિત આદેશ દ્વારા, કોઈ પણ વ્યક્તિ અથવા..........ને..........ઉપક્રમનું સંચાલન હસ્તગત કરવા માટે અધિકૃત કરી શકે છે.........."

અરજદારના વિદ્વાન વકીલે તેમની દલીલ આ રીતે રજૂ કરી. તેમણે કહ્યું કે કલમ ૧૮એ દ્વારા આપવામાં આવેલી સત્તાના પ્રયોગનો અધિકાર માત્ર બે શરતો પૂરી થવા પર જ ઊભો થાય છે, એટલે કે, (એ) એવા ઔદ્યોગિક ઉપક્રમનું અસ્તિત્વ જેના સંબંધમાં કલમ ૧૫ હેઠળ તપાસ કરવામાં આવી હોય, અને (બી) કેન્દ્રીય સરકારનો એવો અભિપ્રાય કે આવા ઉપક્રમનું સંચાલન ઉદ્યોગ માટે અથવા જાહેર હિત માટે અત્યંત નુકસાનકારક રીતે કરવામાં આવી રહ્યું છે. એવું કહેવામાં આવ્યું હતું કે આ કેસમાં જ્યારે અગાઉના આદેશમાં સુધારા માટેનો આદેશ કરવામાં આવ્યો ત્યારે બીજી શરત હાજર ન હતી અને તેથી તે અમાન્ય છે. હું સંમત છું કે જ્યારે સુધારાત્મક આદેશ કરવામાં આવ્યો ત્યારે બીજી શરત હાજર ન હતી. તેનું કારણ આ છે. કલમ ૧૮એ સરકાર દ્વારા અધિકૃત વ્યક્તિ દ્વારા ઉપક્રમનું સંચાલન હસ્તગત કરવાની કલ્પના કરે છે. તેથી, તે એવી પરિસ્થિતિની કલ્પના કરે છે જેમાં સંચાલન આવી વ્યક્તિ પાસે ન હોય. તે પરથી એ ફલિત થાય છે કે તે અધિનિયમ હેઠળ સરકાર દ્વારા નિયુક્ત કરાયેલી વ્યક્તિ સિવાયની અન્ય વ્યક્તિ દ્વારા ઉદ્યોગ અથવા જાહેર હિત માટે અત્યંત નુકસાનકારક રીતે સંચાલનની કલ્પના કરે છે. આ કેસમાં સુધારાની તારીખે સંચાલન સરકાર દ્વારા તેના અગાઉના ૭ નવેમ્બર, ૧૯૫૫ ના આદેશ દ્વારા નિયુક્ત કરાયેલી વ્યક્તિ પાસે હતું, અને તેથી, સરકાર સુધારાત્મક આદેશની તારીખે એવો અભિપ્રાય રાખી શકી ન હોત કે સંચાલન તેના દ્વારા નિયુક્ત કરાયેલી વ્યક્તિ સિવાયની અન્ય વ્યક્તિ દ્વારા હતું અને આવું સંચાલન ઉદ્યોગ માટે અથવા જાહેર જનતા માટે અત્યંત નુકસાનકારક રીતે હતું.

જો કે, મારા મતે, જ્યારે જનરલ ક્લોઝીઝ એક્ટની કલમ ૨૧ સુધારો કરવાની સત્તાને મુખ્ય અધિનિયમની જેમ જ તેવી જ શરતોને આધિન બનાવે છે, ત્યારે તે મુખ્ય અધિનિયમ હેઠળ જે શરતો પૂરી થવા પર આદેશ જારી કરવાનો અધિકાર ઊભો થાય છે તે શરતોની કલ્પના કરતી નથી. જો એવું હોત, તો કલમ ૨૧ દ્વારા આપવામાં આવેલી સુધારાની સત્તા સંપૂર્ણપણે નકામી (રિડન્ડન્ટ) અને અનાવશ્યક હોત. જો મુખ્ય અધિનિયમ હેઠળ સત્તાના પ્રયોગના અધિકાર માટેની શરતો અસ્તિત્વમાં હોત, તો સરકાર આદેશમાં સુધારો કરવાને બદલે જનરલ ક્લોઝીઝ એક્ટની કલમ ૧૪ હેઠળ નવો આદેશ કરી શકી હોત, જો જરૂરી હોય તો, અગાઉના આદેશને રદ કરીને. તેથી, મને એવું લાગે છે કે જનરલ ક્લોઝીઝ એક્ટની કલમ ૨૧ માં જે જોગવાઈ છે કે સુધારાની સત્તા તેવી જ શરતોને આધિન રહેશે તે મુખ્ય અધિનિયમ હેઠળ સત્તાના પ્રયોગનો અધિકાર જે શરતોના અસ્તિત્વ પર ઊભો થાય છે તે શરતોનો સંદર્ભ આપતી નથી. મારા મતે કલમ ૨૧ માં સંદર્ભિત શરતો તે શરતો છે જેને આધિન મુખ્ય અધિનિયમ હેઠળ જારી કરાયેલો આદેશ હોવો જોઈએ. આ રીતે, આ કેસમાં કલમ ૧૮એ ની પેટા-કલમ (૨) પ્રદાન કરે છે કે "પેટા-કલમ (૧) હેઠળ જારી કરાયેલ કોઈ પણ અધિસૂચિત આદેશ પાંચ વર્ષથી વધુ ન હોય તેવા એટલા સમયગાળા માટે અમલી રહેશે જે આદેશમાં નિર્દિષ્ટ કરવામાં આવે". આ પેટા-કલમની અસર એ છે કે કલમ ૧૮એ હેઠળ કરાયેલો આદેશ એ શરતને આધિન હોવો જોઈએ કે તે ૫ વર્ષ કરતા વધુ લાંબા સમયગાળા માટે અમલી રહી શકે નહીં. તેથી, જ્યારે કલમ ૧૮એ હેઠળ એકવાર કરાયેલા આદેશમાં જનરલ ક્લોઝીઝ એક્ટની કલમ ૨૧

માંથી મેળવેલી સહાયથી સુધારો કરવાનો હોય, ત્યારે સુધારાએ કલમ ૧૮એ ની પેટા–કલમ (૨) માં નિર્ધારિત શરતનું પાલન કરવું જોઈએ. આવો સુધારો મુખ્ય અધિનિયમની શરતોને આધિન છે. તેથી, સુધારો આદેશના અમલને મુખ્ય અધિનિયમમાં ઉલ્લેખિત પાંચ વર્ષના સમયગાળાથી આગળ લંબાવી શકે નહીં.

હાલના કેસમાં ૭ નવેમ્બર, ૧૯૫૬ ના સુધારાત્મક આદેશે આ શરતનું પાલન કર્યું હતું અને તેથી, તે જનરલ ક્લોઝીઝ એક્ટની કલમ ૨૧ ની જોગવાઈઓના પાલનમાં યોગ્ય રીતે કરવામાં આવ્યો હતો. આ કારણોસર, મારા મતે અરજદારના વિદ્વાન વકીલની એ દલીલ કે સુધારાત્મક આદેશ અમાન્ય હતો તે નિષ્ફળ જવી જોઈએ.

તેથી, હું ન્યાયમૂર્તિ એસ. કે. દાસ દ્વારા પ્રસ્તાવિત આદેશ સાથે સહમત છું.

અરજી ફગાવવામાં આવે છે.

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

===

<u>અસ્વીકરણ</u>: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઇ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

<u>DISCLAIMER:</u> The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official

purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.